Guidea
kenniscentrum voor
toerisme en horeca

ARBEIDSMARKT HORECA

Mei 2019

Redactie:
Lander Verfaillie

Vormgeving:
Sophie Emmery

Foto's:
Unsplash & Pixabay

©2019 Guidea - Kenniscentrum Toerisme en Horeca vzw.
Deze informatie werd met de grootste zorg samengesteld. Guidea, het Kenniscentrum Toerisme en Horeca vzw stelt zich echter niet aansprakelijk voor de juistheid van de aangeboden informatie. In geen geval is Guidea, het Kenniscentrum Toerisme en Horeca aansprakelijk voor enige directe of indirecte schade als gevolg van of in verband met de aangeboden informatie uit deze publicatie.

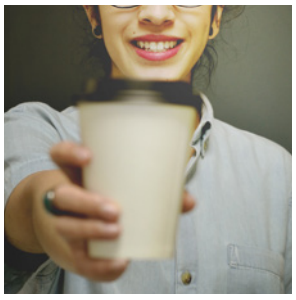

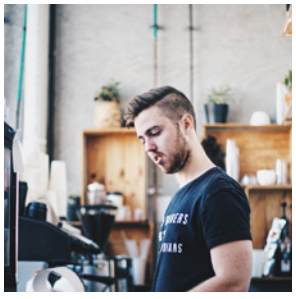

ARBEIDSMARKT HORECA

Mei 2019

Economische ontwikkelingen

6 Bruto binnenlands product

6 Werkloosheidsgraad

7 Consumptieprijzen

Evoluties ondernemingen, werkgevers en zelfstandigen in horeca

8 Ondernemingen

9 Werkgevers

10 Zelfstandigen

Werknemers in de horeca

14 Arbeidsplaatsen

16 Voltijdsequivalenten

18 Diversiteit van de werknemers

22 Studenten-, interim- en grensarbeid

24 Tijdelijke arbeid

Dynamiek op de arbeidsmarkt

27 Werkgelegenheidsdynamiek

28 Werknemersdynamiek

30 Jobanciënniteit

Instroom in de sector: werkzoekenden

32 Werkzoekenden met aspiraties in horecasector

33 Werkzoekendenstromen horeca

33 Werkzoekendenopleidingen VDAB

Ontvangen VDAB vacatures in horecasector

38 Evolutie

40 Knelpuntenberoepenlijst horeca 2019

Werkbaarheid

ARBEIDSMARKT HORECA

Mei 2019

Synthese

In dit rapport stellen we de arbeidsmarkt in de horeca voor. We geven een schets van de algemene economische evoluties die invloed hebben op de sector. We brengen de dynamiek bij horecaondernemingen en de evoluties op het vlak van tewerkstelling in kaart. Ook besteden we aandacht aan de in- en uitstroom van werknemers via de dynamiek op de arbeidsmarkt, de werkzoekenden en de vacatures in de horeca. Tot slot bespreken we de werkbaarheid in de sector.

Sinds enkele jaren trekt de Belgische economie terug aan. De voorspelling is dat deze groei stabiliseert net onder het niveau van de voorbije jaren. De groei weerspiegelt zich ook op de arbeidsmarkt. Sinds 2015 daalt de werkloosheidsgraad in Vlaanderen. De consumptieprijzen stijgen de laatste jaren ook sterker dan voorheen. Opmerkelijk is dat de prijzen in de horecasector de laatste vijf jaar dubbel zo sterk stegen als gemiddeld.

Het aantal ondernemingen in België en Vlaanderen blijft groeien. Eind 2017 telt Vlaanderen ruim 570.000 ondernemingen waarvan 6% in de horecasector. De grootste subsector binnen de horeca zijn de eetgelegenheden gevolgd door de drinkgelegenheden. De horecasector telt veel kleine ondernemingen. Meer dan de helft van de ondernemingen heeft geen personeel in dienst. Zij die wel personeel in dienst hebben, houden het vaak kleinschalig. Een aanzienlijk deel van de ondernemingen zonder personeel zijn zelfstandigen. Zo biedt de horecasector werk aan ruim 27.000 zelfstandigen en hun helpers. Tot slot zijn ondernemingen in de horecasector zeer faillissementsgevoelig. De horecasector is één van de sectoren met de laagste overlevingsgraad.

In 2018 telt de horecasector in Vlaanderen meer dan 75.000 arbeidsplaatsen. Het aantal deeltijdse arbeidsplaatsen daalt de laatste jaren terwijl het aantal voltijdse en deze onder het speciaal regime (extra's en flexi-jobs) stijgen. De grootste subsector in de horecasector zijn de eetgelegenheden. Op ruime afstand volgen de catering, drinkgelegenheden en hotels. De horecawerknemers zijn doorgaans jonger dan gemiddeld, zijn frequenter laaggeschoold en hebben vaker een allochtone herkomst. Naast de grote groep van werknemers in het gewoon stelsel biedt de horecasector ook werk aan enkele duizenden interimkrachten en tienduizenden studenten.

De horeca kent een grote dynamiek op vlak van personeel. De jobcreatie- en jobdestructiegraad ligt in de horecasector meer dan drie keer zo hoog als gemiddeld. Over een tijdspanne van één jaar blijft slechts 62% van de werknemers bij dezelfde horecawerkgever. Dit percentage ligt ruim onder het gemiddelde van 83%. Dit uit zich in een lagere anciënniteit in de huidige job in de horecasector.

De horeca trekt ook heel wat werkzoekenden aan: bijna 22.000 werkzoekenden hebben een aspiratie in de sector. De VDAB staat in voor de erkenning van de horecaopleidingen voor deze werkzoekenden. Deze opleidingen leiden in bijna de helft van de gevallen tot een horeca job. Zo had 47% van de cursisten in 2017 drie maanden na de opleiding(scluster) horeca een job. Dit percentage ligt hoger dan het jaar voordien. De Vlaamse horecasector ondersteunt ook diverse opleidingsprojecten die de lokale overheid en/of niet-gouvernementele organisaties opzetten. In 2016 werkte 36% van de cursisten na afloop van een horecaopleiding in de horecasector, waarvan iets meer dan de helft op een duurzame manier.

Het aantal vacatures in de Vlaamse horecasector blijft stijgen en bedraagt bijna 12.000 in 2017. Ongeveer 80% van de vacatures bestaat uit typische horecaberoepen, de rest zijn ondersteunende beroepen. Daarnaast is er ook heel wat horecapersoneel te vinden in andere sectoren. Voor 2019 staan negen horecaberoepen op de knelpuntberoepenlijst van de VDAB. Daarvan zijn er vier beroepen keukenpersoneel en vijf beroepen zaalpersoneel.

Uit de werkbaarheidsmonitor 2016 blijkt dat de horeca op gebied van werkbaar werk het niet significant slechter doet dan de Vlaamse arbeidsmarkt in het algemeen. Op een aantal punten scoort de horeca wel slechter dan gemiddeld. Dit is het geval voor: welbevinden in het werk, leermogelijkheden, taakvariatie, autonomie en arbeidsomstandigheden. Het is erg belangrijk dat de sector hierop inzet. Een job die werkbaar is, zorgt immers voor betrokken en enthousiaste werknemers die loyaal zijn aan hun werkgever én aan de sector.

Economische ontwikkelingen
Evoluties ondernemingen, werkgevers en zelfstandigen in horeca
Werknemers in de horeca
Dynamiek op de arbeidsmarkt
Instroom in de sector: werkzoekenden
Ontvangen VDAB vacatures in de horecasector
Werkbaarheid

Economische ontwikkelingen

Bruto binnenlands product

Na twee opeenvolgende jaren van stilstand veert de Belgische economie vanaf 2014 terug op. Sinds 2014 bedraagt de jaarlijkse toename van het bruto binnenlands product steeds meer dan 1%. In 2018 ligt de groei met 1,4% weliswaar terug iets lager dan in 2017. De Nationale Bank verwacht in 2019 een gelijkaardige groei als in 2018.

Figuur 1: Groei van de Belgische economie (BBP - %JOJ) -2008/2018

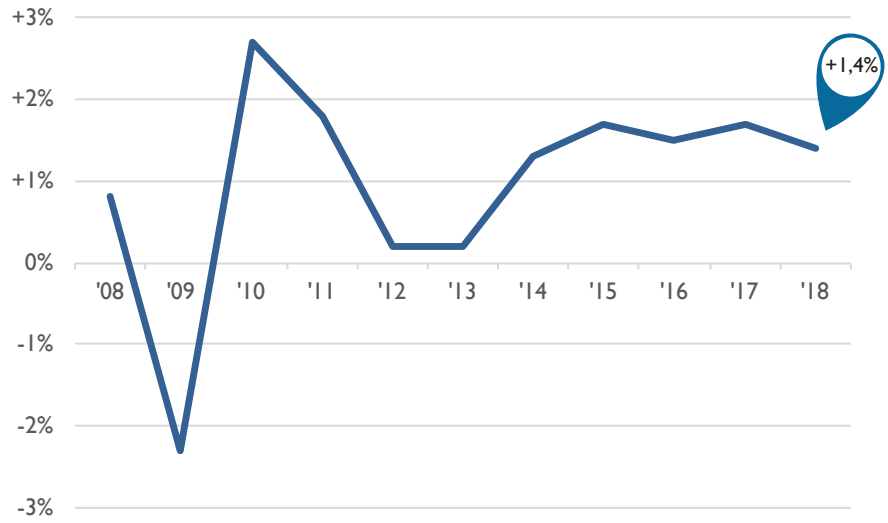

Bron: Nationale Bank België (2019)
Bewerking door Guidea

Werkloosheidsgraad

Sinds midden 2015 daalt de werkloosheidsgraad in Vlaanderen. Dit resulteert eind februari 2019 in een werkloosheidsgraad van 6,16% en een voortschrijdend gemiddelde (trend laatste 12 maanden) dat uitkomt op 6,31%. Dit is het laagste percentage van de laatste tien jaar. In elke (doel)groep van niet-werkende werkzoekenden daalt het aantal ten opzichte van een jaar eerder.

Figuur 2: Werkloosheidsgraad in Vlaanderen -2008/2019-

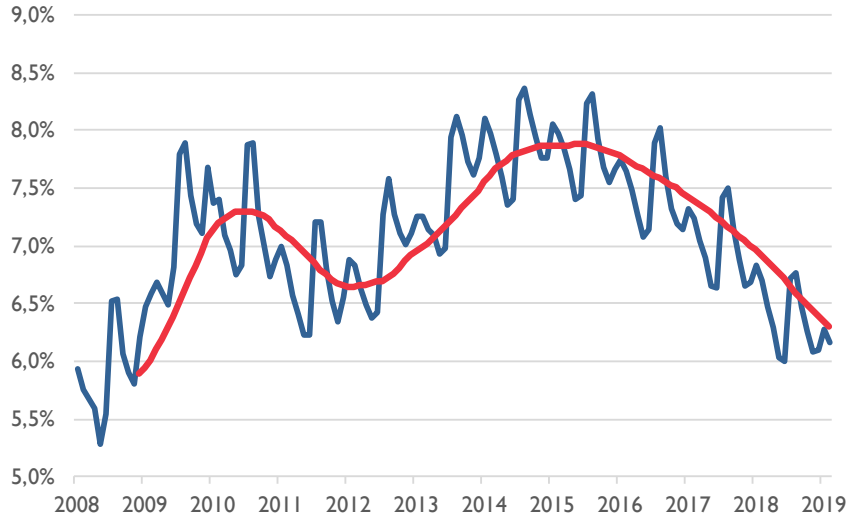

Bron: VDAB (2019a)
Bewerking door Guidea

Consumptieprijzen

De index van consumptieprijzen (jaar 2013 = 100) toont de evolutie van de prijzen sinds 2013. Globaal genomen liggen de prijzen in 2018 ongeveer 7,2% hoger dan in 2013. De index stijgt in die periode immers van 100 naar 107,2. In de horeca ligt de stijging van de prijzen een stuk hoger. Bij de accommodaties bedraagt de prijsstijging 15,7%. In de reca ligt de stijging op 13,7%.

Figuur 3: index consumptieprijzen België (2013 = 100) -2013/2018-

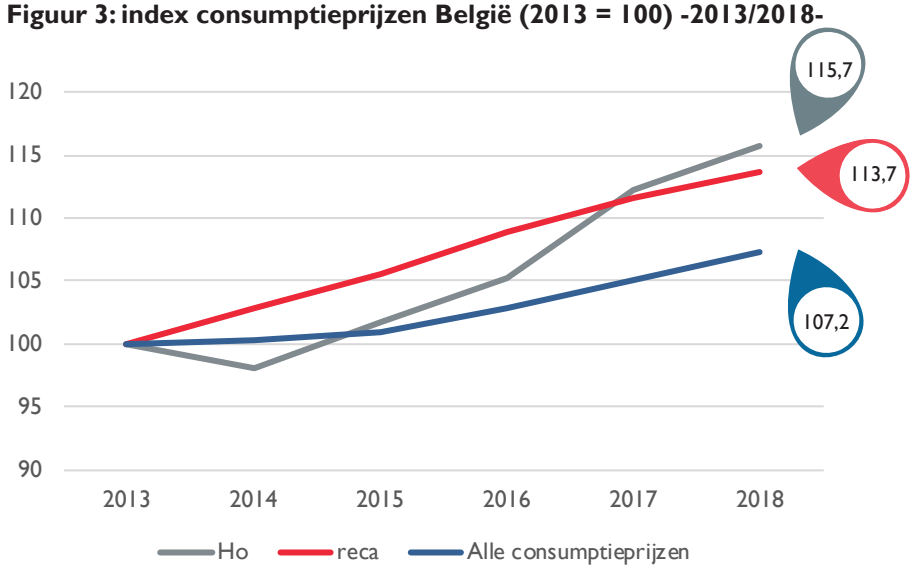

Bron: Nationale Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium; 2019a)
Bewerking door Guidea

De grafiek met de jaarlijkse groei toont in welke jaren de prijzen het sterkst zijn gestegen de afgelopen jaren. Gemiddeld genomen stijgen de prijzen de laatste jaren sterker dan de jaren voordien. Kijken we naar de horeca dan is er een duidelijk verschil tussen de accommodaties en de reca. De prijsstijgingen van accommodaties liggen sinds 2015 ruim boven het gemiddelde en boven die van de reca. In de reca stijgen de prijzen veel geleidelijker, al is dit ook vrijwel telkens boven het gemiddelde. Enkel in 2018 stijgen de prijzen in de reca iets minder snel dan het gemiddelde van alle consumptieprijzen samen.

Figuur 4: Groei consumptieprijzen België (%JOJ) -2013/2018-

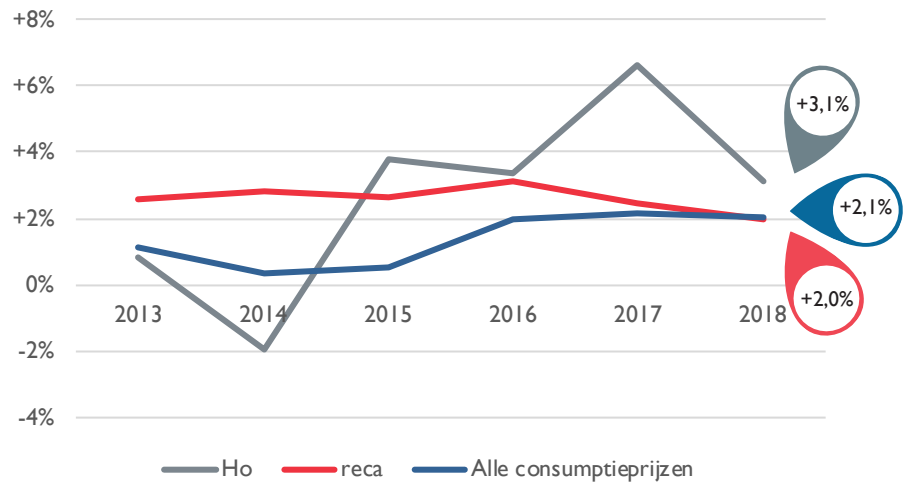

Bron: Nationale Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium; 2019a)
Bewerking door Guidea

Evoluties ondernemingen, werkgevers en zelfstandigen in horeca

Ondernemingen

34.681

Eind 2017 telt Vlaanderen 570.344 ondernemingen, waaronder 34.681 horecaondernemingen. Dit betekent dat 6,1% van alle ondernemingen een horecaonderneming is. De eetgelegenheden, de grootste subsector, zijn goed voor 18.837 ondernemingen of 54% van alle horecaondernemingen. Zowel het aantal als aandeel van de eetgelegenheden blijft stijgen. Binnen de eetgelegenheden zijn er twee grote groepen: de restaurants[1] (28%) en fastservice[2] (26%).

Op ruime afstand volgt het aantal drinkgelegenheden. Hun aantal daalt al geruime tijd. Eind 2017 telt Vlaanderen 18% minder drinkgelegenheden dan in 2008. In absolute cijfers daalt hun aantal met meer dan 2.000. Daar tegenover staat de gunstige evolutie bij de vakantieverblijven en cateringzaken.

Tabel 1: Aantal en groei horecaondernemingen per subsector in Vlaanderen -2008/2017-

	2008		2017		Groei 2008-2017	
	n	%	n	%	n	%
Hotels	1 105	3,3%	1 159	3,3%	+54	+4,9%
Vakantieverblijven	569	1,7%	1 189	3,4%	+620	+109,0%
Kampeerterreinen	224	0,7%	204	0,6%	-20	-8,9%
Overige accommodatie	117	0,4%	66	0,2%	-51	-43,6%
Eetgelegenheden	17 140	51,3%	18 837	54,3%	+1 697	+9,9%
Catering	2 708	8,1%	3 728	10,7%	+1 020	+37,7%
Drinkgelegenheden	11 548	34,6%	9 498	27,4%	-2 050	-17,8%
Totaal	**33 411**	**100%**	**34 681**	**100%**	**+1 270**	**+3,8%**

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium) (2018a)
Bewerking door Guidea

-18%

Vlaanderen telt 18% minder drinkgelegenheden dan in 2008.

1 Eetgelegenheden met volledige bediening: klassieke restaurants, bistro's, brasserieën, etc.
2 Eetgelegenheden met beperkte bediening: fastfoodzaken, broodjeszaken, frituren, pizzeria's, etc.

Werkgevers

15.070

In 2018 telt Vlaanderen 15.070 werkgevers (ondernemingen met personeel) in PC 302, een stijging met ruim 2% ten opzichte van 2017. Dit wil zeggen dat ongeveer 20.000 horecaondernemingen werken zonder personeel. Daarnaast zijn er ook heel wat werkgevers (ondernemingen met personeel) met een beperkt aantal werknemers in dienst. Van alle werkgevers in Vlaanderen stelt 66% minder dan 5 en 86% minder dan 10 werknemers tewerk.

Figuur 5: Procentuele verdeling werkgevers in PC302 (per dimensiegrootte, Vlaanderen) -2018-

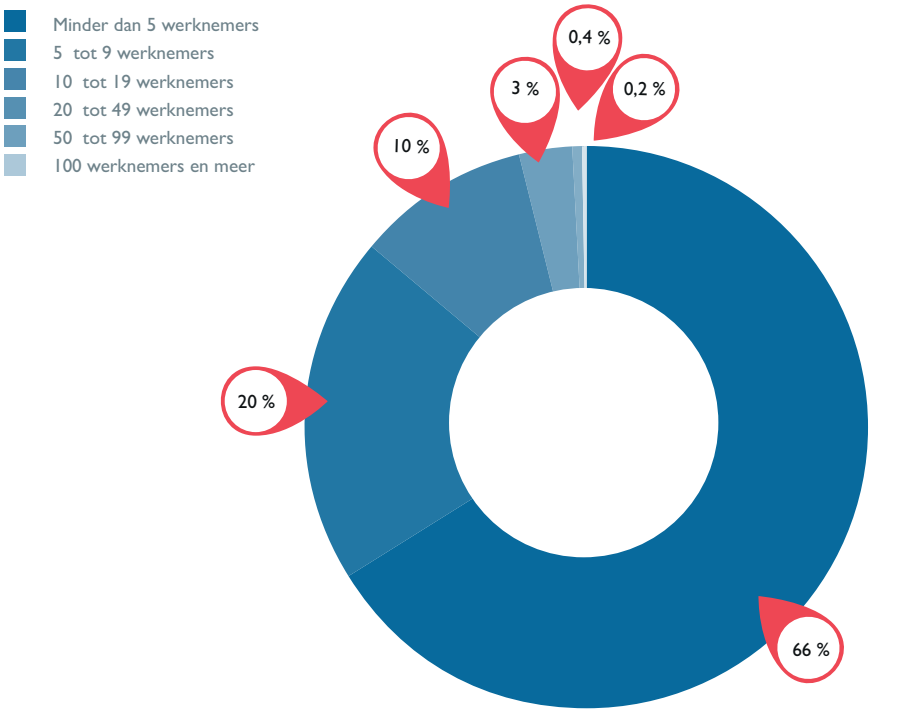

Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2019a) (PC302, werkgever in loop van tweede kwartaal, dimensiegrootte op basis van toestand op 30/06)
Bewerking door Guidea

De horecasector kent een grote dynamiek. Jaarlijks starten en stoppen heel wat ondernemingen. Daarmee heeft de sector één van de laagste overlevingspercentages. Eén jaar na oprichting is 89% van de Vlaamse horecaondernemingen nog actief. Na 5 jaar is dit 57%, ruim onder het gemiddelde (66%). De drinkgelegenheden hebben de laagste overlevingsgraad binnen de horecasector. Slechts 43% van de opgerichte drinkgelegenheden bereikt de leeftijd van vijf jaar. Het risico op falingen ligt in de horeca erg hoog. In 2018 is 21% van de faillissementen in Vlaanderen een horecaonderneming, terwijl slechts 6% van alle ondernemingen een horecaonderneming is. Vooral de eet- en drinkgelegenheden hebben een verhoogd risico.

Tabel 2: Overlevingspercentage van ondernemingen opgericht in 2012 in de horecasector en alle sectoren in Vlaanderen -2017-

	na 1 jaar	na 2 jaar	na 3 jaar	na 4 jaar	na 5 jaar
Horecasector (sector 1)	89,2%	78,4%	70,2%	63,2%	57,0%
Alle sectoren	91,5%	82,7%	75,9%	70,8%	66,3%
Plaats horecasector (op 17)	13	16	15	16	16

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium) (2018b)
Bewerking door Guidea.

21%

21% van de faillissementen in Vlaanderen is een horecaonderneming.

Zelfstandigen

27.480

In 2017 werken 27.480 zelfstandigen (inclusief helpers) in de Vlaamse horecasector (subbedrijfstak 407). Dit aantal ligt iets lager dan het jaar voordien (-0,3%). De horecasector is goed voor 4,1% van alle zelfstandigen. Voor 74% van de zelfstandigen in de horecasector is dit hun hoofdbezigheid. Daarnaast is 19% actief in bijberoep en 7% actief na de pensioenleeftijd.

4.1%

De horecasector is goed voor 4.1% van alle zelfstandigen in Vlaanderen.

Figuur 6: Aantal/aandeel zelfstandigen (incl. helpers) in de horeca in Vlaanderen -2007/2017-

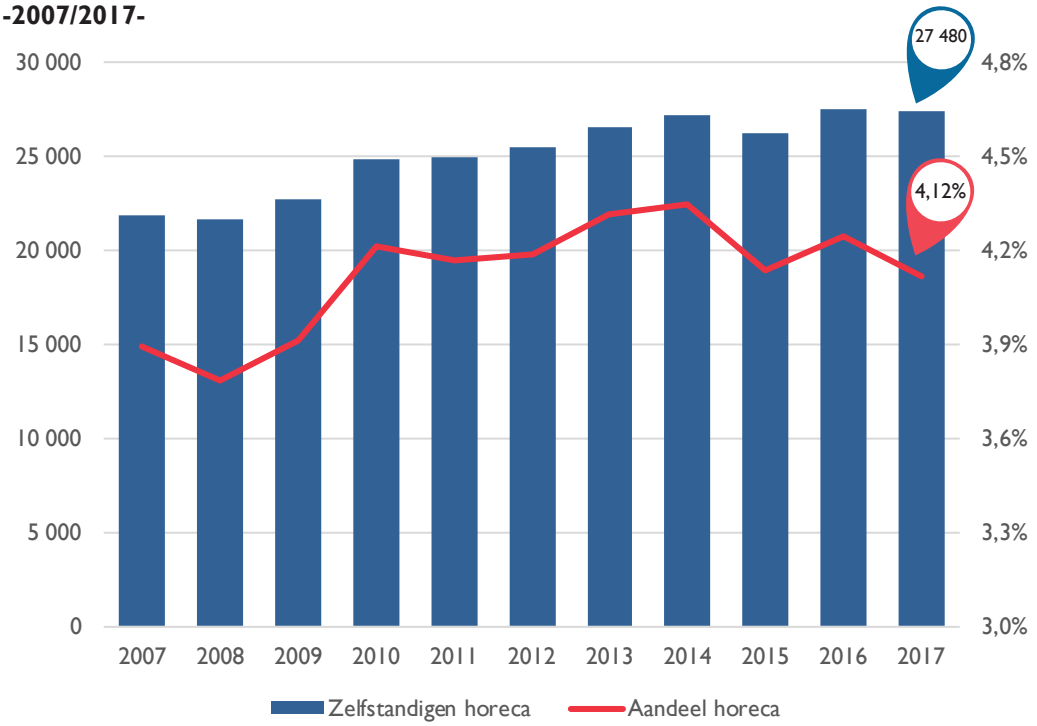

Bron: Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (2018), toestand 31/12
Bewerking door Guidea

Economische ontwikkelingen
Evoluties ondernemingen, werkgevers en zelfstandigen in horeca
Werknemers in de horeca
Dynamiek op de arbeidsmarkt
Instroom in de sector: werkzoekenden
Ontvangen VDAB vacatures in de horecasector
Werkbaarheid

Werknemers in de horeca

De horeca is een arbeidsintensieve sector. In 2018 telt België ruim 135.000 arbeidsplaatsen in de horecasector, jobstudenten niet meegeteld. Dit aantal staat gelijk aan een gepresteerd arbeidsvolume van bijna 86.000 voltijdsequivalenten. Meer dan de helft van de arbeidsplaatsen (56%) is te vinden in Vlaanderen. Brussel en Wallonië zijn elk goed voor 22% van de arbeidsplaatsen.

De verdeling van de voltijdsequivalenten (VTE's) is 53% in Vlaanderen, 25% in Brussel en 22% in Wallonië. Het percentage in Brussel is bij de VTE's hoger omdat er verhoudingsgewijs meer voltijdse werknemers aan het werk zijn.

Tabel 3: Aantal werknemers in de horecasector per gewest -2018-

2018	Arbeidsplaatsen	Voltijdsequivalenten
Vlaanderen	75 558	45 649
Wallonië	29 882	18 571
Brussel	30 196	21 711
België	**135 636**	**85 931**

Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2019a), toestand 30/06
Bewerking door Guidea

De voorbije jaren is het aantal horecawerknemers in elk gewest sterk toegenomen. In Vlaanderen stijgt het aantal werknemers sinds 2014 toen er 65.960 arbeidsplaatsen waren. Vier jaar later (2018) zijn dat er bijna 10.000 meer. Het aantal VTE's kent een meer geleidelijke stijging die al voor 2014 begon. Toch is ook daar de toename de voorbije jaren sneller dan voorheen.

Figuur 7: Evolutie van het aantal werknemers in de horecasector in Vlaanderen -2008/2018-

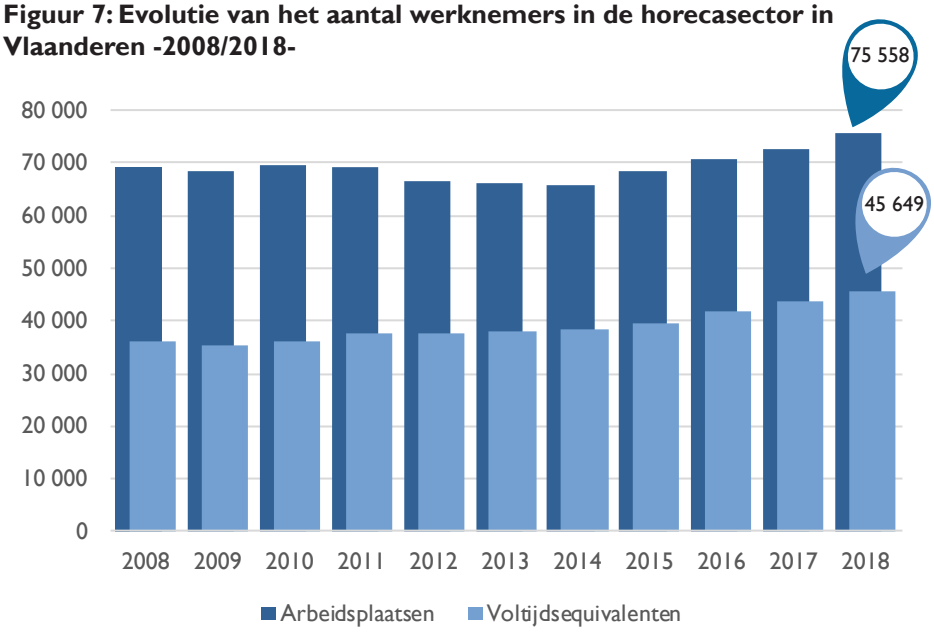

Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2019a), toestand 30/06
Bewerking door Guidea

Arbeidsplaatsen

In 2018 werken in Vlaanderen 75.558 werknemers in de horeca. Van hen werkt 38% voltijds, 34% deeltijds en 28% onder een speciaal regime (extra of flexi). Het aantal deeltijdse arbeidsplaatsen is de laatste jaren gedaald terwijl het aantal voltijdse en vooral deze onder een speciaal regime net gestegen zijn. Sinds 2017 is er meer voltijdse dan deeltijdse tewerkstelling in de horecasector. Het speciaal regime stijgt gevoelig onder invloed van de flexi-jobs.

Figuur 8: Aantal horecawerknemers (arbeidsplaatsen) per regime in Vlaanderen (excl. studenten) -2008/2018-

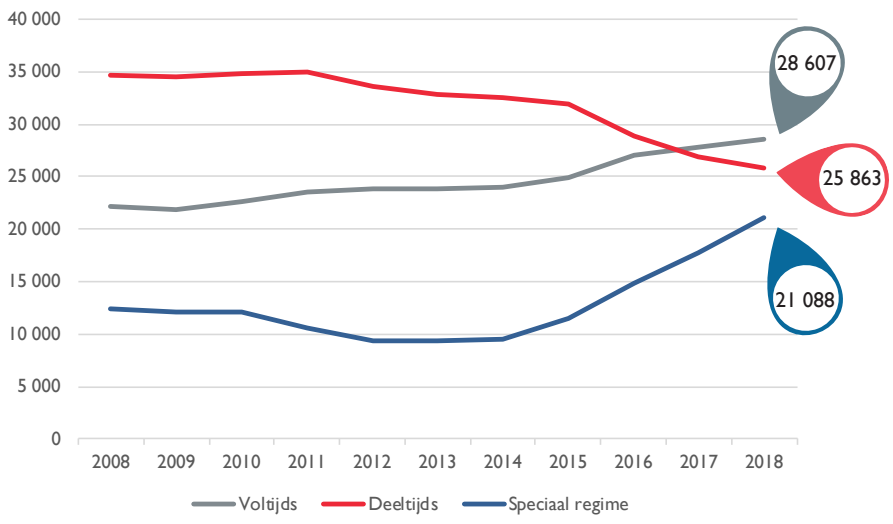

Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2019a), toestand 30/06
Bewerking door Guidea

De grootste subsector binnen de horecasector, de eetgelegenheden, stelt in Vlaanderen 47.957 mensen tewerk. Dit is bijna twee derden van alle horecawerknemers. Van alle arbeidsplaatsen is 45% te vinden bij de restaurants en 18% bij de fastservice ondernemingen. In tien jaar tijd stijgt het aantal werknemers in de subsector van de eetgelegenheden met 21%. Dit komt vooral door een gevoelige stijging in de restaurants gedurende de laatste jaren. Onder invloed van de invoering van de geregistreerde kassa stijgt vanaf 2014 het aantal werknemers in de restaurants opmerkelijk.

De evolutie van de drinkgelegenheden is sterk negatief. Hun aandeel in de totale tewerkstelling in de horecasector daalt van 14% in 2008 naar 10% in 2018. Ook bij de hotels zien we een daling. Deze daling bij de hotels is waarschijnlijk het gevolg van een grote onderneming die zijn hoofdzetel heeft verplaatst naar het Brussels Gewest.

Tabel 4: Evolutie aantal en aandeel horecawerknemers in Vlaanderen per subsector -2008/2018-

	2008		2018		Groei 2008-2018	
	n	%	n	%	n	%
Hotels	8 546	12,4%	7 798	10,3%	-748	-8,8%
Vakantieverblijven	2 853	4,1%	3 136	4,2%	+283	+9,9%
Kampeerterreinen	322	0,5%	413	0,5%	+91	+28,3%
Overige accommodatie	154	0,2%	190	0,3%	+36	+23,4%
Eetgelegenheden	39 582	57,3%	47 957	63,5%	+8 375	+21,2%
Restaurants	27 728	40,1%	34 186	45,2%	+6 458	+23,3%
Fastservice	11 854	17,2%	13 771	18,2%	+1 917	+16,2%
Catering	8 041	11,6%	8 216	10,9%	+175	+2,2%
Drinkgelegenheden	9 618	13,9%	7 848	10,4%	-1 770	-18,4%
Totaal	**69 116**	**100%**	**75 558**	**100%**	**+6 442**	**+9,3%**

Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2019a), toestand 30/06
Bewerking door Guidea

Figuur 9: Evolutie aantal werknemers (arbeidsplaatsen / voltijdsequivalenten) in restaurants -2008/2018-

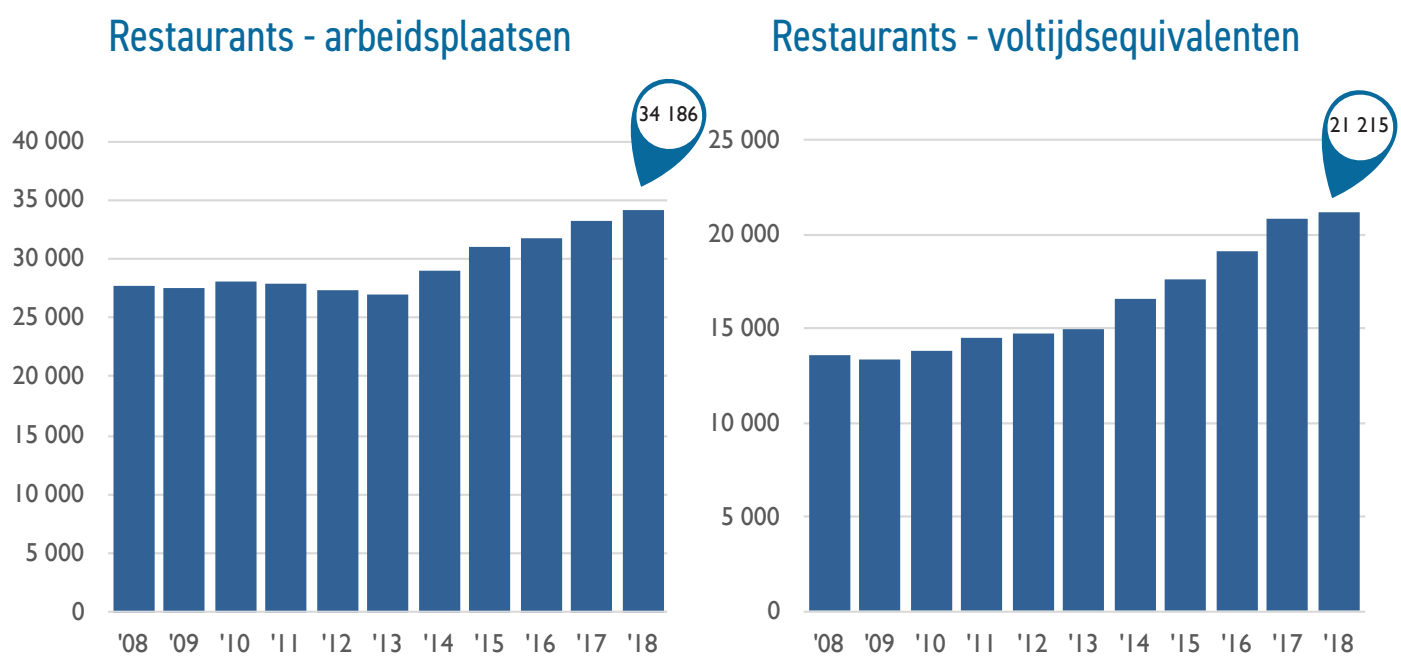

Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2019a), toestand 30/06
Bewerking door Guidea

Voltijdsequivalenten

Cijfers omtrent het aantal voltijdsequivalenten (VTE's) tonen een licht ander beeld dan het aantal werknemers in arbeidsplaatsen. Het totaal gepresteerde werkvolume door de werknemers in de horecasector bedraagt 45.649 voltijdsequivalenten in 2018. Werknemers in het voltijds regime presteren bijna 60% hiervan, werknemers in een deeltijds regime 28% en werknemers in een speciaal regime 12%. Net als bij de arbeidsplaatsen stijgt het gepresteerd arbeidsvolume bij de werknemers in een voltijds en speciaal regime. Het volume daalt bij de deeltijdse werknemers.

Figuur 10: Aantal horecawerknemers (voltijdsequivalenten) per regime in Vlaanderen (excl. studenten) -2008/2018-

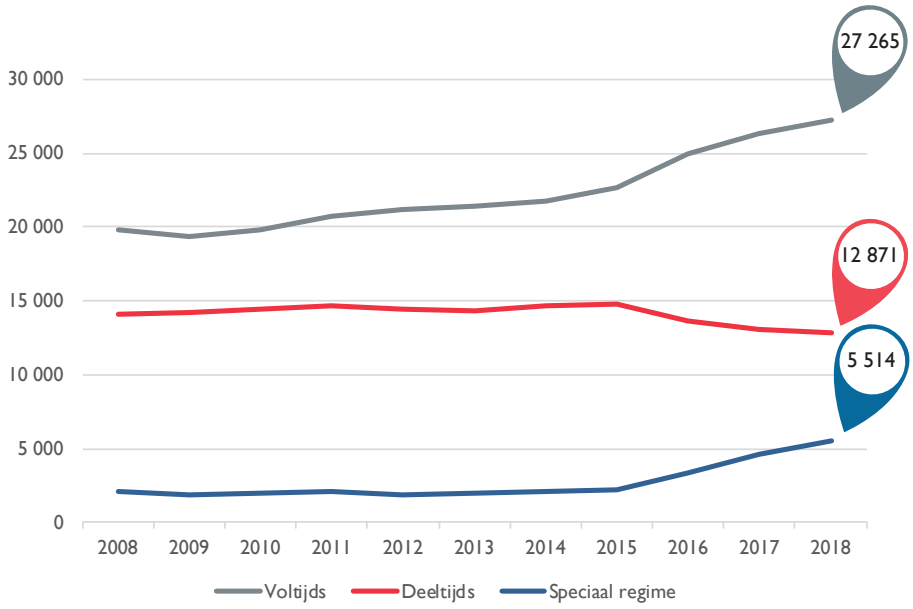

Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2019a), toestand 30/06
Bewerking door Guidea

De verdeling van voltijdsequivalenten volgens subsector is min of meer hetzelfde als bij de arbeidsplaatsen. De eetgelegenheden zijn ook hier veruit de grootste subsector

Het grootste aantal VTE's in de horecasector in Vlaanderen is te vinden bij de restaurants (47%). In tien jaar tijd stijgt het aantal VTE's er met liefst 56%. Dit is het resultaat van een gevoelige stijging de laatste vier à vijf jaar.

Ook de drinkgelegenheden volgen een opvallend parcours. Het aantal VTE's daalde in 2015 tot 2.874. In 2018 bedraagt het aantal VTE's echter terug 3.387.

Tabel 5: Evolutie aantal en aandeel horecawerknemers in Vlaanderen per subsector -2008/2018-

	2008		2018		Groei 2008-2018	
	n	%	n	%	n	%
Hotels	6 326	17,5%	5 945	13,0%	-381	-6,0%
Vakantieverblijven	1 731	4,8%	1 891	4,1%	+160	+9,2%
Kampeerterreinen	213	0,6%	264	0,6%	+51	+23,9%
Overige accommodatie	108	0,3%	101	0,2%	-7	-6,5%
Eetgelegenheden	19 708	54,7%	29 017	63,6%	+9 309	+47,2%
Restaurants	13 575	37,6%	21 215	46,5%	+7 640	+56,3%
Fastservice	6 133	17,0%	7 802	17,1%	+1 669	+27,2%
Catering	4 384	12,2%	5 044	11,0%	+660	+15,1%
Drinkgelegenheden	3 584	9,9%	3 387	7,4%	-197	-5,5%
Totaal	**36 056**	**100%**	**45 649**	**100%**	**+9 593**	**+26,6%**

Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2019a), toestand 30/06
Bewerking door Guidea

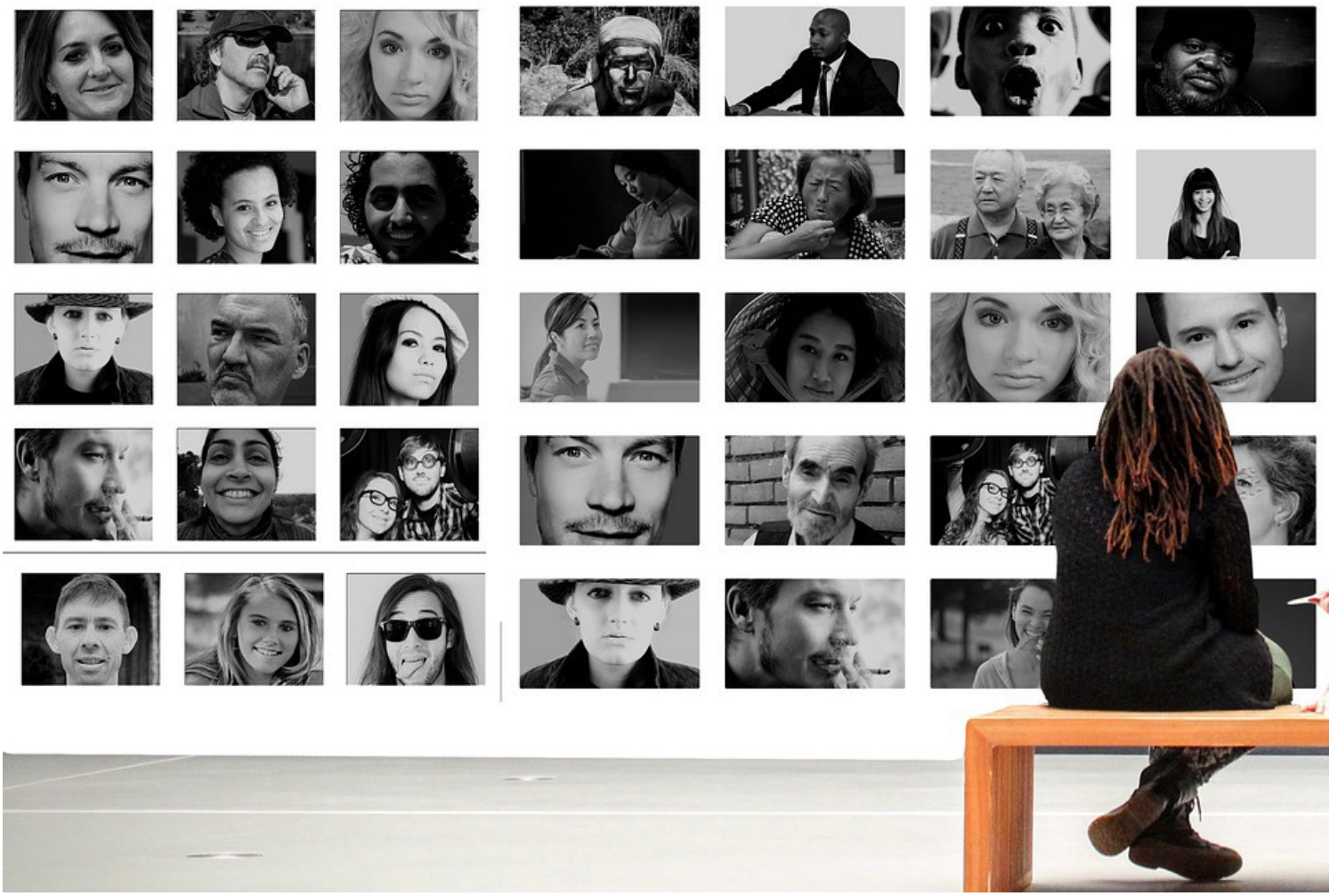

Diversiteit van de werknemers

Van alle werknemers in de horecasector in Vlaanderen is 17% jonger dan 25 jaar. Daarmee is de horecasector nog steeds de sector met het hoogste aandeel jongeren. In alle sectoren samen is slechts 7% van de werknemers jonger dan 25 jaar. Vooral de eet- en drinkgelegenheden trekken procentueel de grootste groep min 25-jarigen aan. Het aandeel 50-plussers in de horecasector ligt dan weer lager dan gemiddeld (25% <> 30%). Opmerkelijk genoeg ligt het aandeel 60-plussers in de horecasector dan weer hoger dan gemiddeld (7% <> 5%).

Sinds enkele jaren is er een grote verschuiving in de leeftijds-categorieën merkbaar. Dit zowel in de horecasector als in alle sectoren samen. Sinds 2014 zijn er voor het eerst meer 50-plussers dan min-25-jarigen aan het werk in de horecasector. Vooral het aantal werknemers jonger dan 20 jaar daalt spectaculair sinds 2008 (6.463 > 1.629, -75%). Aan de andere kant van de leeftijdspiramide stijgt het aantal 50-plussers gevoelig. In 2018 is daarnaast nog een ander fenomeen te zien. Het aantal 65-plussers onder speciaal regime verdubbelt spectaculair naar meer dan duizend. Vermoedelijk komt dit door de openstelling van flexi-jobs naar gepensioneerden.

Ondanks het stijgend aantal arbeidsplaatsen ligt het aantal unieke werknemers in 2018 zo'n 2% lager dan in 2008. Kanttekening hierbij is dat de cijfers van unieke werknemers op basis van woonplaats zijn en de arbeidsplaatsen op basis van de locatie (van de hoofdzetel) van de onderneming. Werknemers die in Vlaanderen werken, maar buiten Vlaanderen wonen, tellen we hier dus niet mee.

Tabel 6: Aantal en aandeel unieke werknemers in de horecasector en alle sectoren in Vlaanderen per leeftijdscategorie -2008/2018-

	Horecasector						Alle sectoren	
	2008		2018		Groei		2018	
	n	%	n	%	n	%	n	%
< 20 jaar	6 463	10,5%	1 629	2,7%	-4 834	-74,8%	12 574	0,6%
20 – 24 jaar	10 446	17,0%	8 564	14,2%	-1 882	-18,0%	144 039	6,6%
25 – 29 jaar	8 201	13,3%	9 028	14,9%	+827	+10,1%	279 006	12,8%
30 – 39 jaar	13 688	22,3%	13 727	22,7%	+39	+0,3%	552 696	25,3%
40 – 49 jaar	12 850	20,9%	12 433	20,6%	-417	-3,2%	546 356	25,0%
50 – 59 jaar	7 781	12,7%	10 583	17,5%	+2 802	+36,0%	546 807	25,0%
60 jaar en ouder	2 036	3,3%	4 461	7,4%	+2 425	+119,1%	106 759	4,9%
Totaal	61 465	100%	60 425	100%	-1 040	-1,7%	2 188 237	100%

Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2019a), toestand 30/06
Bewerking door Guidea

In de Vlaamse horecasector is 51% van de werknemers een vrouw en 49% een man. Daarmee werken er procentueel meer vrouwen in de horecasector (51%) dan gemiddeld (48%). Het aandeel mannen stijgt wel over tijd. Bij de eetgelegenheden, de grootste subsector, werken procentueel meer mannen dan vrouwen. Bij de andere subsectoren werken meer vrouwen.

Figuur 11: Aandeel unieke werknemers per geslacht in de horecasector en alle sectoren samen in Vlaanderen -2018-

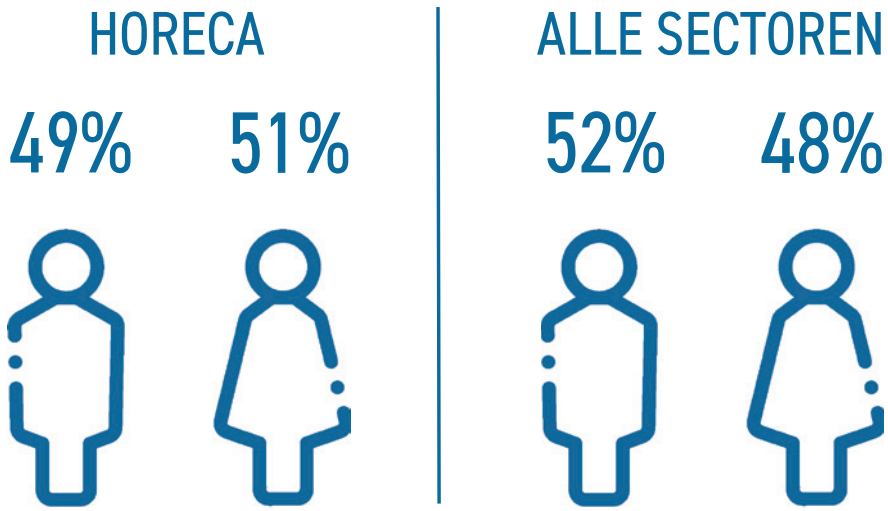

Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (2019a), toestand 30/06/2018
Bewerking door Guidea

In 2017 is 59% van de werknemers in de horecasector van Belgische herkomst[3] , terwijl 41% een buitenlandse herkomst heeft. Bij de werknemers van buitenlandse herkomst zijn er meer personen van niet-EU dan van EU-herkomst. In vergelijking met het gemiddelde (17%) hebben werknemers in de horecasector vaker een buitenlandse herkomst (41%). Vooral in de hotels en eetgelegenheden werken veel personen met een buitenlandse herkomst. In de hotels gaat dit om 50% van alle werknemers, in de eetgelegenheden om 45%.

Figuur 12: Aandeel werknemers in horecasector in Vlaanderen (woonplaats) naar herkomst en subsector -2017-

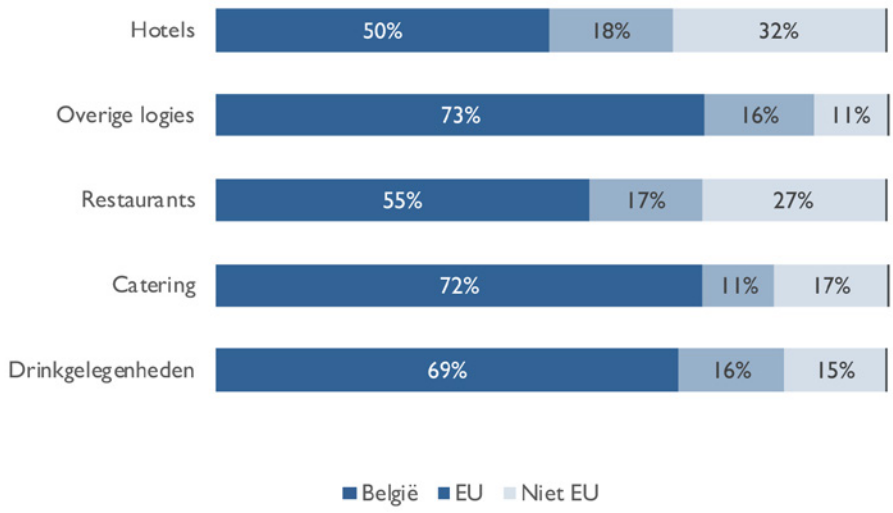

Bron: DWH Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming KSZ (2018) (afbakening o.b.v. Nacecode)
Bewerking door Guidea

3 Personen met een Belgische herkomst: Personen met een Belgische huidige nationaliteit en een Belgische eerste nationaliteit, en van wie ook de beide ouders een Belgische eerste nationaliteit hebben. Ook de personen met een Belgische nationaliteit waarvoor geen buitenlandse herkomst gekend is, maar waarvan de eerste nationaliteit van de ouders onbekend is of de link niet gelegd kan worden met de beide ouders, worden gerekend bij de personen met een Belgische herkomst.

Van alle Vlaamse horecawerknemers is 30% laaggeschoold. Het aandeel laaggeschoolde horecawerknemers is daarmee een stuk hoger dan gemiddeld (30% <> 16%). Samen met een hoog percentage middengeschoolden zorgt dit er voor dat de horeca relatief weinig hooggeschoolden tewerkstelt.

Figuur 13: Aandeel laaggeschoolde werknemers in de horecasector en alle sectoren in Vlaanderen (werkplaats) -2017-

HORECA	ALLE SECTOREN
30%	16%

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium; 2018b) Enquête naar Arbeidskrachten 2017 (afbakening o.b.v. Nacecode 55/56, volgens werkplaats)
Bewerking door Guidea

Tot slot geeft ongeveer 6% van de Vlaamse werknemers in de horecasector aan dat ze hinder ervaren in hun dagelijkse bezigheden (op het werk of daarbuiten) door een handicap, een langdurige aandoening of langdurige ziekte. Dit cijfer ligt lager dan het gemiddelde voor alle sectoren samen (10%). Slechts 2% geeft aan hier in erge mate last van te hebben tijdens de uitoefening van hun beroep. Dit ligt ook iets lager dan het gemiddelde dat 3% bedraagt.

Studenten-, interim- en grensarbeid

131.587

Jaar na jaar stijgt het aantal studentenjobs (arbeidsplaatsen) in de horecasector. In 2017 zijn er 131.587 studentenjobs in de Belgische horecasector, een stijging van 85% in vergelijking met 2012. In geen enkele sector is de stijging van studentenarbeidsplaatsen op vijf jaar tijd zo groot. Uit kwartaalcijfers is te halen dat er elk jaar een logische piek is in het derde kwartaal.

Het aandeel van de horeca in het totale aantal studentenjobs ligt veel hoger in vergelijking met de normale tewerkstelling. Laten we de uitzendarbeid buiten beschouwing dan is 28% van de studentenjobs in de horecasector. Samen met de grote groei van het aantal arbeidsplaatsen is ook het aandeel gestegen van 20% in 2012 naar 28% in 2017.

Door het grote aandeel van uitzendarbeid bij studentenjobs (40% van de arbeidsplaatsen is

via een uitzendbureau), ligt het werkelijk aantal studentenjobs in de horeca wellicht nog een stuk hoger dan 131.587. Het is niet te achterhalen om hoeveel extra arbeidsplaatsen dit precies gaat.

Mannelijke studenten vullen 43% van de studentenjobs in de horeca in, vrouwelijke studenten 57%. Deze verhouding is vrij vergelijkbaar met het gemiddelde van alle sectoren. Als we kijken naar de plaats van tewerkstelling dan bevindt 69% van de horecastudentenjobs zich in Vlaanderen, 19% in Wallonië en 9% in Brussel. Bij 2% van de arbeidsplaatsen is de plaats van tewerkstelling onbekend. Het aandeel van Vlaanderen ligt in de horeca iets hoger dan het gemiddelde van alle sectoren.

Figuur 14: Aantal studentenjobs (arbeidsplaatsen) in de horecasector in België -2012/2017-

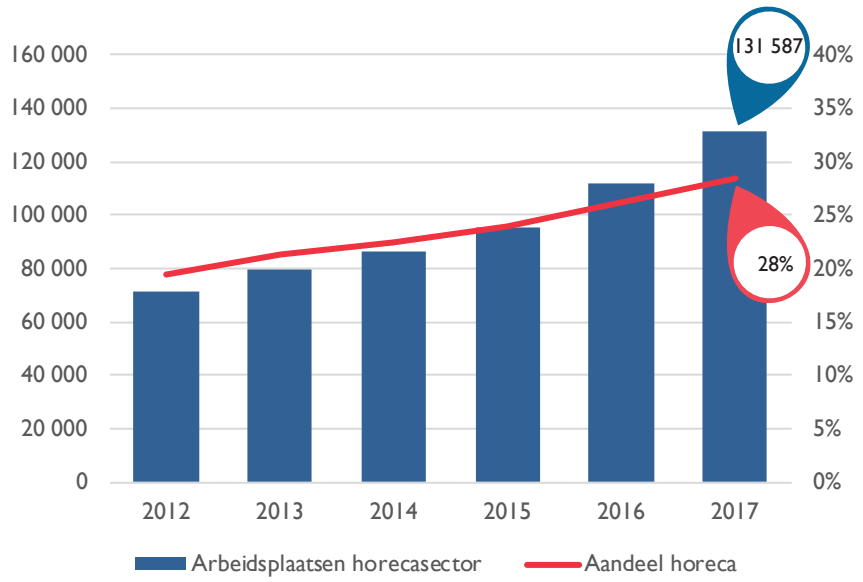

Bron: Rijksdienst Sociale Zekerheid (2019b), gecentraliseerde statistiek
Bewerking door Guidea

Net als bij de studentenarbeid werken ook in de normale tewerkstelling mensen in de horecasector via interim. Om dezelfde reden als hierboven is het moeilijk na te gaan om hoeveel personen dit gaat. Hieronder proberen we een inschatting te maken aan de hand van RSZ-tewerkstellingscijfers en de tweejaarlijkse studie over uitzendarbeid door Federgon.

In 2018 werken in België 275.947 personen in de interimsector (PC322[4] , toestand 30/06/2018, Rijksdienst Sociale Zekerheid (2019c)). Op basis van de tweejaarlijkse enquête berekent Federgon (2019) dat 7,9% van alle interimkrachten in de horecasector werkt. Nemen we 7,9% van 275.947 dan komen we aan 21.800 personen die werken in de horecasector in België met behulp van een interim contract. Interimcontracten kunnen een opstap zijn naar vast werk. Van alle ondervraagde uitzendkrachten (niet specifiek horeca) heeft 51% zicht op vast werk of heeft al vast werk.

Cijfers omtrent pendelstromen geven de woonplaats en plaats van tewerkstelling (gedecentraliseerde cijfers) van werknemers weer (Steunpunt Werk, 2019). Op basis van deze cijfers berekenen we het aandeel werknemers in de Vlaamse horecasector dat in een ander gewest of het buitenland woont. Van de horecawerknemers die in Vlaanderen werken in 2016 woont:

- 91% in Vlaanderen
- 3% in Brussel
- 2% in Wallonië
- 2% in een buurland
- 2% in een ander land of onbekend

Van alle Vlaamse provincies telt Vlaams-Brabant verhoudingsgewijs het minst aantal horecawerknemers uit de eigen provincie. 61% van alle horecawerknemers die werkt in Vlaams-Brabant is woonachtig in de provincie zelf. We zien er veel werknemers uit Brussel (17%) en Antwerpen (7%). Daar tegenover staat dat Limburg het hoogste percentage werknemers telt uit eigen provincie (90%).

In West-Vlaanderen is het percentage grensarbeid in de Vlaamse horecasector het hoogst. Bijna 4% van alle horecawerknemers in die provincie wonen in het buitenland, voornamelijk Frankrijk. Limburg staat op een tweede plaats met 3%. Daar zijn het vooral Nederlanders die in de Limburgse horecasector gaan werken.

4 Paritair Comité voor de uitzendarbeid en de erkende ondernemingen die buurtwerken of -diensten leveren

Tijdelijke arbeid

Tabel 7: Voornaamste activiteit op basis van een bevraging bij horecawerknemers in Vlaanderen(%) -2017-

	Vast	Tijdelijk	totaal
Vast	76%	24%	100%
Tijdelijk	74%	26%	100%
Totaal	**75%**	**25%**	**100%**

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium; 2018b Enquête naar Arbeidskrachten 2017 (afbakening o.b.v. Nacecode 55/56)
Bewerking door Guidea

Volgens de EAK (2017) heeft 25% van de horecawerknemers in Vlaanderen een tijdelijk contract (24% bij de mannen - 26% bij de vrouwen). Dit percentage ligt veel hoger dan het gemiddelde van alle sectoren (9%). Het percentage van de horecasector ligt iets lager dan vorig jaar maar wel hoger dan de jaren voordien.

In 2017 is 46% van de tijdelijke contracten korter dan drie maand (cijfer België). In 2016 was dit nog 69%.

25%

25% van de Vlaamse horecawerknemers heeft een tijdelijk contract.

Economische ontwikkelingen
Evoluties ondernemingen, werkgevers en zelfstandigen in horeca
Werknemers in de horeca
Dynamiek op de arbeidsmarkt
Instroom in de sector: werkzoekenden
Ontvangen VDAB vacatures in de horecasector
Werkbaarheid

Dynamiek op de arbeidsmarkt

De horeca kent een grote dynamiek op vlak van personeel. Enerzijds bekijken we deze dynamiek in termen van creatie of destructie van jobs. Anderzijds kijken we naar de in- en uitstroom van individuele werknemers.

Jobcreatie en –destructie worden gemeten als veranderingen in het aantal arbeidsplaatsen op het niveau van de individuele werkgever.

De jobcreatiegraad is de procentuele verhouding tussen het aantal bijkomende jobs dat in een jaar werd gecreëerd door starters en groeiende ondernemingen (de bruto jobcreatie) en het totaal aantal arbeidsplaatsen.

De jobdestructiegraad is de procentuele verhouding tussen het aantal jobs dat in een jaar vernietigd werd door stopzettingen en krimpende ondernemingen (de bruto jobdestructie) en het totaal aantal arbeidsplaatsen.

Bron: DynaM-dataset, Rijksdienst voor Sociale Zekerheid en HIVA – KU Leuven (2019)

Werkgelegenheidsdynamiek

In de periode 2016-2017 creëert de horeca 19 nieuwe jobs per 100 bestaande: 11 bij groeiende werkgevers en 7 bij startende werkgevers (jobcreatiegraad). Daar tegenover verdwijnen er ook jobs, maar minder: 9 bij krimpende en 6 bij stopgezette werkgevers. Gemiddeld in alle sectoren samen ligt de jobcreatiegraad op bijna 6% en de jobdestructiegraad op 4%.

De jobcreatie- en jobdestructiegraad liggen heel hoog in de horeca. Het percentage wordt vooral gevormd door de eet- en drinkgelegenheden waar de meeste jobs in de horecasector zich bevinden. Enkel in de landbouw en bij de huishoudens als werkgever vinden we ook dergelijke hoge percentages. Bij de accommodaties is het percentage hoog, maar niet uitzonderlijk.

In het geheel van alle sectoren samen zorgen vooral de groeiers en krimpers voor dynamiek. In de horeca spelen ook startende en stoppende ondernemingen een belangrijke rol. Een grote dynamiek en lage overlevingsgraad hebben duidelijk meer dan in andere sectoren hun weerslag op de creatie van nieuwe jobs en vernietiging van bestaande.

Tabel 8: Jobcreatie- en jobdestructiegraad in de horecasector (NACE 55/56) en alle sectoren -2016/2017-

	Jobcreatie			**Jobdestructie**			Netto-evolutie
	totaal	door groeiers	door starters	**totaal**	door krimpers	door stop-zettingen	
Horecasector	18,6%	11,3%	7,3%	14,4%	8,7%	5,6%	4,2%
Accommodatie (NACE 55)	9,2%	7,0%	2,2%	7,0%	4,2%	2,8%	2,2%
Eet- en drinkgelegenheden (56)	20,4%	12,2%	8,3%	15,9%	9,7%	6,2%	4,6%
Alle sectoren	5,7%	4,6%	1,1%	4,0%	2,9%	1,1%	1,7%

Bron: : DynaM-dataset, Rijksdienst voor Sociale Zekerheid en HIVA – KU Leuven (2019)
Bewerking door Guidea

Werknemersdynamiek

De horecasector in België telt 62% blijvers in de periode 2016 – 2017. Dit wil zeggen dat 62% van de horecawerknemers bij dezelfde werkgever bleef tussen 30 juni 2016 en 30 juni 2017. Dit percentage ligt ruim onder het gemiddelde van 83%. Enkel de landbouw en de sector van de administratieve en ondersteunende diensten doen slechter.

De blijvers zijn de werknemers die zowel op 30 juni van het jaar 't' als op 30 juni van het jaar 't' aan de slag zijn bij dezelfde werkgever. De blijvers worden dus berekend op het niveau van de individuele onderneming.

Bron: DynaM-dataset, Rijksdienst voor Sociale Zekerheid en HIVA – KU Leuven (2019)

Figuur 15: Aandeel blijvers per sector in België -2016/2017-

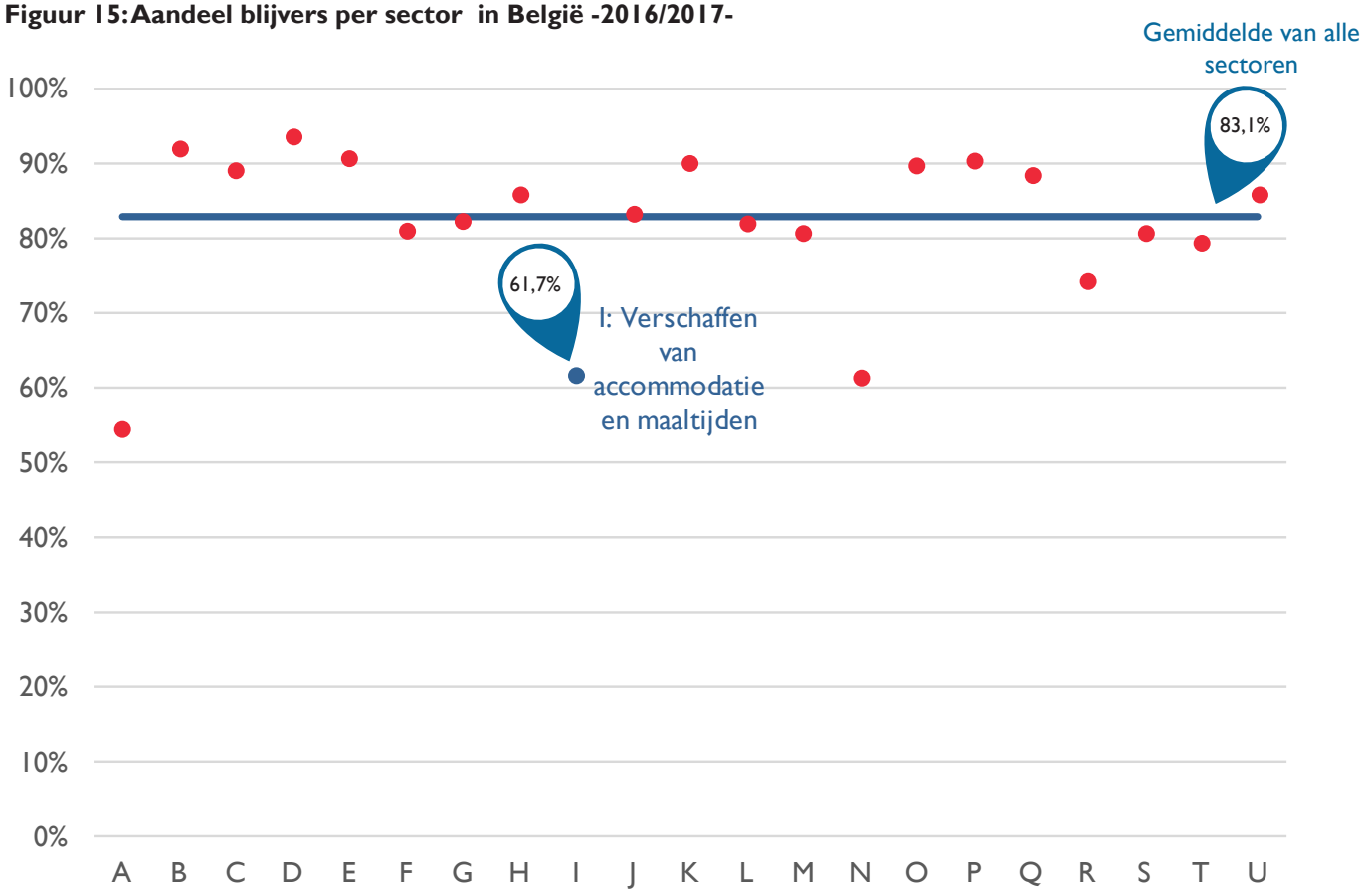

Bron: DynaM-dataset, Rijksdienst voor Sociale Zekerheid en HIVA – KU Leuven (2019)
Bewerking door Guidea

A, Landbouw, bosbouw en visserij

B, Winning van delfstoffen

C, Industrie

D, Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht

E, Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering

F, Bouwnijverheid

G, Groot- en detailhandel; reparatie van autos en motorfietsen

H, Vervoer en opslag

I, Verschaffen van accommodatie en maaltijden

J, Informatie en communicatie

K, Financiële activiteiten en verzekeringen

L, Exploitatie van en handel in onroerend goed

M, Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten

N, Administratieve en ondersteunende diensten

O, Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen

P, Onderwijs

Q, Menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening

R, Kunst, amusement en recreatie

S, Overige diensten

T, Huishoudens als werkgever van huishoudelijk personeel

U, Extraterritoriale organisaties en lichamen

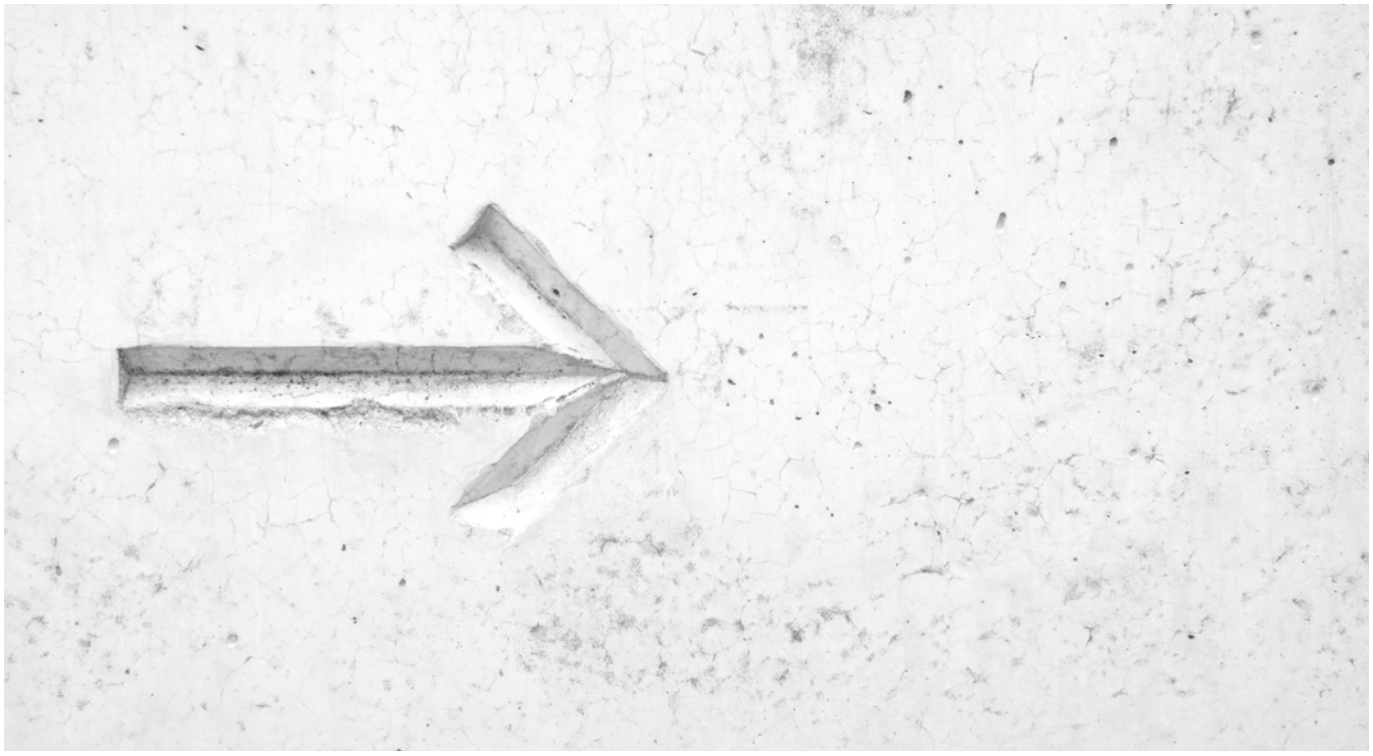

Een laag aandeel blijvers betekent een hoge in- en –uitstroom van werknemers bij een werkgever. Deze in- en uitstromers zijn zowel werknemers die veranderen van sector als werknemers die veranderen van werkgever binnen de sector. In 2017 werkte 40% van de horecawerknemers een jaar eerder nog niet bij hun huidige werkgever (instroom). Omgekeerd werkt 36% van de werknemers in 2016 een jaar later niet meer bij dezelfde werkgever (uitstroom). Gemiddeld liggen de in- en uitstroomgraden heel wat lager. In alle sectoren samen bedraagt de instroomgraad 18%, terwijl de uitstroomgraad 16% is.

Vooral de instroom stijgt de laatste jaren sterk in de horeca. Deze ligt ook een aantal procenten hoger dan de uitstroom. Dit is logisch gezien de toename van het aantal horecawerknemers de laatste jaren. Ook in alle sectoren samen ligt de instroom boven de uitstroom, zij het minder dan in de horecasector.

Tabel 9: Aandeel in- en uitstroom* in de horecasector en alle sectoren samen -2006/2017-

	Horecasector		Alle sectoren	
Jaar	Instroom	Uitstroom	Instroom	Uitstroom
'06-'07	41,0%	40,5%	19,5%	17,9%
'07-'08	41,3%	40,0%	20,2%	17,9%
'08-'09	37,9%	38,6%	17,1%	17,9%
'09-'10	38,8%	36,6%	17,1%	16,1%
'10-'11	38,7%	37,7%	18,5%	16,9%
'11-'12	35,8%	38,2%	17,2%	17,8%
'12-'13	34,9%	36,6%	15,9%	16,6%
'13-'14	36,5%	36,0%	16,7%	15,9%
'14-'15	37,9%	34,2%	16,2%	15,4%
'15-'16	38,3%	36,1%	16,9%	15,6%
'16-'17	40,4%	36,2%	17,8%	16,1%

Bron: DynaM-dataset, Rijksdienst voor Sociale Zekerheid en HIVA – KU Leuven (2019)
Bewerking door Guidea

* Instroom en uitstroom worden berekend op het niveau van de individuele onderneming.

Jobanciënniteit

De grotere dynamiek in de horecasector toont zich ook in de anciënniteit van werknemers in hun huidige job. In 2017 ligt de gemiddelde jobanciënniteit in de horecasector in België op 5,6 jaar. Het gemiddelde van alle sectoren samen ligt veel hoger op 11 jaar. De gemiddelde jobanciënniteit van zowel de horeca als alle sectoren samen blijft al vele jaren op hetzelfde niveau.

Figuur 16: Gemiddelde jobanciënniteit in de horecasector en alle sectoren in België -2010/2017*-

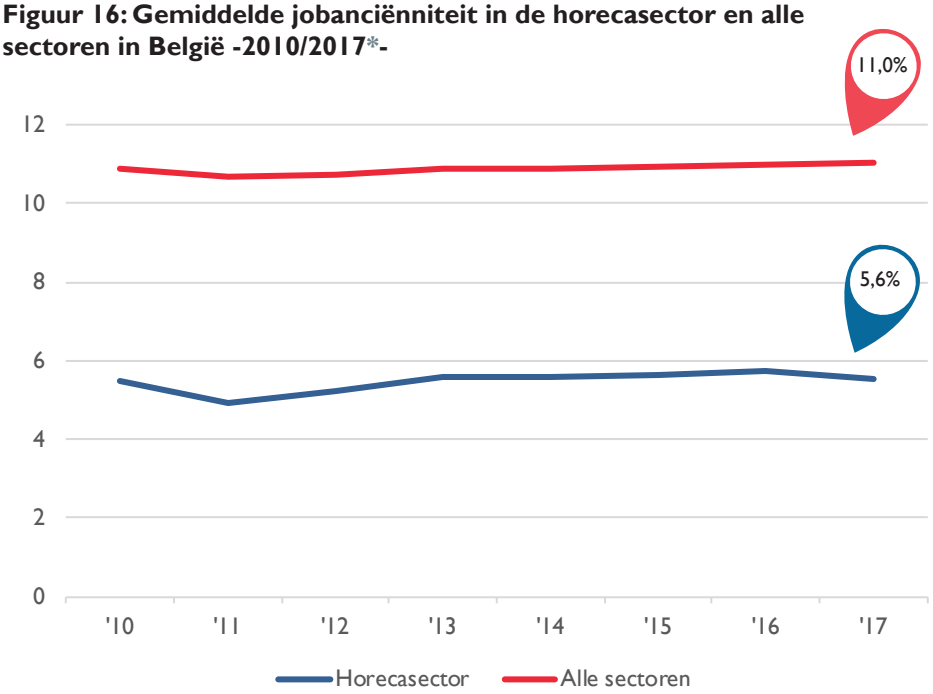

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium; 2019b) Enquête naar Arbeidskrachten 2017 (afbakening o.b.v. Nacecode 55/56)
Bewerking door Guidea

* De EAK is grondig hervormd in 2017. Het effect van verschillende componenten van de hervorming gaat in een verschillende richting, waardoor het netto-effect weinig zichtbaar is. Meer info over de hervorming is te vinden via: https://statbel.fgov.be/sites/default/files/Over_Statbel_FR/Analyse_eak_2017_nl_20181220.pdf

5,6 jaar

In 2017 ligt de gemiddelde jobanciënniteit in de horecasector in België op 5,6 jaar.

Splitsen we de werknemers op in categorieën, dan zien we dat 61% van de horecawerknemers minder dan 5 jaar bij hun huidige werkgever werkt. Dit percentage ligt (veel) hoger dan gemiddeld (36%). Bijna 20% van alle werknemers werkt reeds 20 jaar of meer bij hun huidige werkgever. In de horecasector bedraagt dit percentage 6%.

Tabel 10: Jobanciënniteit in horecasector en alle sectoren in België -2017-

	Horecasector	Alle sectoren
0 tot 1 jaar	39,2%	17,8%
2 tot 4 jaar	21,6%	18,4%
5 tot 9 jaar	18,3%	19,9%
10 tot 19 jaar	14,9%	24,1%
≥ 20 jaar	5,5%	19,6%
Onbekend	0,6%	0,1%
Totaal	**100%**	**100%**

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium; 2019b) Enquête naar Arbeidskrachten 2017 (afbakening o.b.v. Nacecode 55/56)
Bewerking door Guidea

Instroom in de sector: werkzoekenden

Werkzoekenden met aspiraties in horecasector

Werkzoekenden kunnen in hun elektronische dossier één of meerdere beroepsaspiraties invullen. Het horecaberoep waarvoor niet-werkende werkzoekenden het vaakst een beroepsaspiratie hebben is 'keukenmedewerker'. De top vijf bestaat verder uit: afwasser, kelner brasserie, barman en hulpkok.

In 2018 hebben gemiddeld 21.878 werkzoekenden een aspiratie in de horecasector. Dat zijn er ruim tweeduizend minder dan in 2017 (24.258). Sommeren van de aantallen in bovenstaande tabel heeft geen zin aangezien men meerdere beroepsaspiraties kan ingeven.

Deze beroepsaspiraties hebben een vrijblijvend karakter en zeggen weliswaar niets over de aanwezigheid van de juiste competenties of motivatie om dit beroep uit te oefenen. Werkzoekenden hebben niet noodzakelijk voldoende kennis over de inhoud van de beroepsaspiraties die ze in hun dossier invullen.

Tabel 11: Gemiddeld aantal werkzoekenden met beroepsaspiraties voor een horecaberoep -2016/2018-

	2016	2017	2018
Keukenmedewerker	10 513	10 322	9 303
Afwasser	5 765	5 555	4 876
Kelner brasserie	3 031	2 778	2 537
Barman	2 503	2 534	2 355
Hulpkok	2 185	2 149	2 036
Polyvalent medewerker restaurant	1 870	1 967	1 848
Hulpkelner	2 211	2 119	1 835
Kelner restaurant	1 990	1 889	1 735
Kamerjongen Kamermeisje	1 635	1 509	1 264
Hulpkok grootkeuken	1 605	1 396	1 232
Hotelreceptionist	1 194	1 156	1 089
Onthaalmedewerker hotel	689	766	751
Chef kok	634	647	661
Chef kok grootkeuken	305	284	286
Polyvalent hotelmedewerker	209	208	223
Uitbater cafe/brasserie	199	227	223
Manager hotel restaurant	136	150	153
Maitre d´hotel	150	146	148
Verantwoordelijke hotel restaurant	138	140	144
Pizzabakker	89	89	92
Verantwoordelijke kamerpersoneel	71	66	74
Hotelconcierge	80	74	60
Verantwoordelijke grootkeuken	54	51	53
Wijnkelner	33	31	31
Wafel- en pannenkoekenbakker	9	14	10

Bron: VDAB (2019b)
Bewerking: Guidea

Werkzoekendenstromen horeca

De laatste jaren evolueren de instroom naar werk in de horeca vanuit werkloosheid (blauw) en uitstroom uit werk in horeca naar werkloosheid (rood) vrij gelijklopend. De uitstroom van werkzoekenden ligt evenwel nog steeds hoger dan de instroom. In 2018 stromen er elk kwartaal ongeveer 2.500 werkzoekenden de horecasector in. Ongeveer 2.700 personen maken de omgekeerde beweging richting werkloosheid. Stromen van en naar ander werk zijn hier niet in opgenomen.

Opgesplitst naar doelgroep stromen er procentueel meer vrouwen, jongeren, allochtonen en laaggeschoolden naar de horecasector dan gemiddeld in alle sectoren samen.

Figuur 17: Trend in- en uitstroom werkzoekenden in de horecasector in Vlaanderen (op kwartaalbasis) -2010/2018-

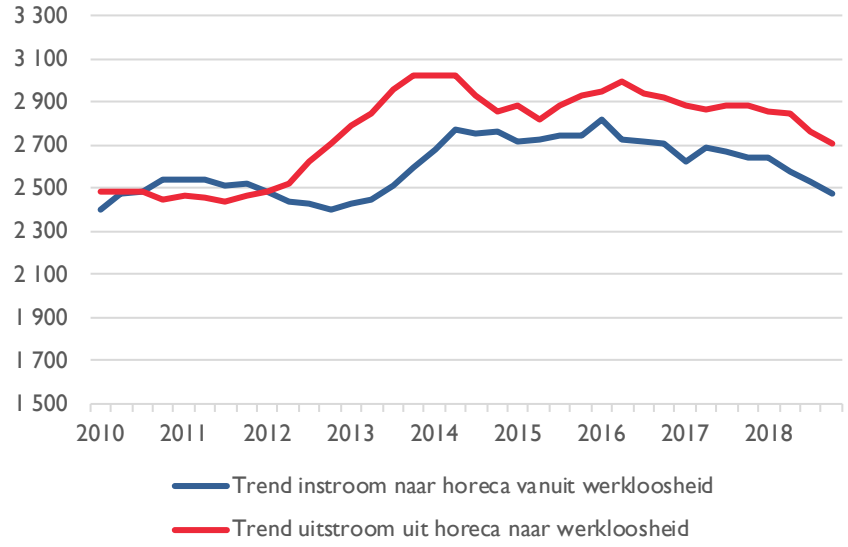

Bron: Departement Werk en Sociale Economie (2019)
Bewerking: Guidea

Werkzoekendenopleidingen VDAB

VDAB richt zich op het activeren van elk talent, met het accent op maatwerk. VDAB staat in voor de erkenning van horecaopleidingen voor werkzoekenden. Meestal worden ze ook door VDAB gefinancierd. VDAB doet dit conform de wet op de overheidsopdrachten of via erkenningsovereenkomsten met scholen. Daarnaast heeft VDAB een aanbod aan horecaopleidingen in eigen beheer.

De samenwerkingsovereenkomst 2019-2021 tussen VDAB en de horecasector richt zich op de bevordering van instroom van nieuwe werknemers in de sector, in het bijzonder naar knelpuntberoepen, en met aandacht voor duurzame tewerkstelling.

VDAB definieert de doelgroep "oudere" als 55-plusser i.p.v. 50-plusser.

Beëindigde opleidingen

In 2017 tellen we 862 beëindigde horeca-opleidingen door werkzoekende cursisten. Het gaat om vaktechnische opleidingen in de secties keuken, zaal en hotel, met een combinatie van centrumleren en werkplekleren. Deze opleidingen worden gegeven door VDAB in de eigen centra of door partnerorganisaties van VDAB (onderwijs of privépartners). 78% van de cursisten behoort tot één van de doelgroepen. Meer specifiek is 51% van de cursisten laaggeschoold, 50% heeft een migratieachtergrond.

In 586 van de 862 beëindigde opleidingen tellen we een opleidingsstage. De vaakst voorkomende doelgroepen[5] zijn personen met een migratieachtergrond en laaggeschoolden.

In 24 van de 862 beëindigde werkzoekendenopleidingen tellen we een opleiding in samenwerking met een bedrijf. Dit houdt in dat een beperkt deel van de opleiding in een centrum plaatsvindt en een deel in een bedrijf. Het bedrijf staat dus zelf in voor een stuk van de opleiding en leert de cursist nieuwe competenties aan. Dit in tegenstelling tot de stages, waar het gaat om het inoefenen van vooraf aangeleerde competenties (in een centrum) in een reële werksituatie. De doelgroep laaggeschoold is het vaakst vertegenwoordigd (42%).

Tabel 12: Aantal beëindigde horeca-opleidingen van werkzoekende cursisten -2017-*

	n	%
Totaal	**862**	
Behoort niet tot een doelgroep	193	22%
Behoort tot minstens één doelgroep	669	78%
Doelgroep		
Arbeidsgehandicapt	66	8%
Laaggeschoold	439	51%
Allochtoon	434	50%
Oudere (+55 jaar)	19	2%
Jongeren (-25 jaar)	176	20%

Bron: VDAB (2018)
Bewerking: Guidea

* Deze cijfers omvatten het aantal beëindigde opleidingen, niet het aantal unieke cursisten dat één of meerdere opleidingen beëindigde. Daarnaast omvatten ze zowel de geslaagde als niet geslaagde beëindigde opleidingen.

Tabel 13: Aantal beëindigde horeca-opleidingsstages door werkzoekende stagiairs -2017-

	n	%
Totaal	**586**	
Doelgroep		
Arbeidsgehandicapt	35	6%
Laaggeschoold	279	48%
Allochtoon	326	56%
Oudere (+55 jaar)	14	2%
Jongeren (-25 jaar)	113	19%

Bron: VDAB (2018)
Bewerking: Guidea Tabel 14: Aantal beëindigde horeca-opleidingsstages door werkzoekende stagiairs -2017-

Tabel 14: Aantal beëindigde horeca-opleidingsprojecten i.s.m. bedrijven -2017-

	n	%
Totaal	**24**	
Doelgroep		
Arbeidsgehandicapt	6	25%
Laaggeschoold	10	42%
Allochtoon	7	29%
Oudere (+55 jaar)	3	13%
Jongeren (-25 jaar)	9	38%

Bron: VDAB (2018)
Bewerking: Guidea Uitstroom naar werk na het beëindigen van een opleidingscluster

5 Cursisten kunnen tot meerdere doelgroepen behoren.

Uitstroom naar werk na het beëindigen van een opleidingscluster

De uitstroommeting van VDAB gebeurt op het niveau van een opleidingscluster, niet op het niveau van een individuele opleiding. Een opleidingscluster bestaat uit een aaneenschakeling van opleidingen (met minstens 100 uren centrumleren) en stages die een cursist heeft gevolgd en die niet onderbroken wordt door een periode van meer dan 3 maanden. Het gaat om (een cluster van) beëindigde opleidingen, los van het resultaat (geslaagd/niet geslaagd).

Drie maanden na het afsluiten van een opleidingscluster heeft 47% van alle werkzoekende cursisten werk. Dit percentage ligt iets hoger dan in 2015 en 2016. Deze meting is evenwel een momentopname en zegt niets over de intensiteit waarmee een cursist aan de slag is (geweest). Jongeren (-25) hebben de hoogste uitstroom (%). De laagste uitstroom ligt bij de ouderen (35%).

Tabel 15: Uitstroom naar werk 3 maanden na afsluiten van een horeca-opleidingscluster -2017-

	Afgesloten clusters	Uitstroom naar werk (n)	Uitstroom naar werk (%)
Totaal	**617**	**293**	**47%**
Doelgroep			
Arbeidsgehandicapt	45	14	31%
Laaggeschoold	312	128	41%
Allochtoon	343	156	45%
Oudere (+55jaar)	17	6	35%
Jongeren (-25jaar)	126	67	53%

Bron: VDAB (2018)
Bewerking: Guidea

47%

Drie maanden na het afsluiten van een opleidingscluster heeft 47% van alle werkzoekende cursisten werk.

Werkzoekendenopleidingen van opleidings- en tewerkstellingspartners

De Vlaamse horecasector ondersteunt diverse opleidingsprojecten die de lokale overheid en/of niet-gouvernementele organisaties opzetten. Het gaat steeds om beroepsgerichte opleidingen die ook de VDAB erkent.

Tabel 6-6 toont het jaarlijks aantal cursist-werkzoekenden in de verschillende opleidingscentra[6] . De cijfers voor 2017 zijn voorlopig, maar zullen waarschijnlijk nog weinig veranderen. Het meest recente jaar waarvoor er definitieve cijfers beschikbaar zijn, is 2016.

In 2016 beëindigden 151 cursisten een opleiding horeca voor werkzoekenden in één van de opleidingscentra. Van deze cursisten:

- had 70% minstens één stage
- werkte 36% minstens één dag in PC302 (binnen het jaar na de stopdatum van de opleiding)
- werkte 22% duurzaam in de horecasector (>65 dagen tewerkstelling in PC302 binnen het jaar na het beëindigen van de opleiding).

Deze cijfers liggen iets hoger dan het jaar voordien maar wel lager dan de eerste jaren.

Tabel 16: Werkzoekendenopleidingen van opleidings- en tewerkstellingspartners -2013/2017*-

	2013	2014	2015	2016	2017
Aantal cursisten met einddatum in	184	184	158	151	122
Stage gelopen	86,4%	73,4%	68,4%	69,5%	56,6%
Percentage gewerkt in PC302	44,0%	46,7%	32,3%	35,8%	36,1%
Percentage duurzaam gewerkt in PC302	26,1%	27,2%	17,7%	21,9%	27,9%

Bron: Interne gegevens
Bewerking: Guidea

* Cijfers 2017 zijn nog niet definitief

6 De opleidingscentra zijn: Groep Intro West-Vlaanderen, Job & Co, Mentor, OCMW Leuven, Opleidingscentrum Middelkerke, Werkvormm, Alternatief, en Web vzw. Niet alle opleidingscentra zijn elk jaar actief (geweest). Een deel van de cijfers zijn al vervat in de cijfers van opleidingen VDAB.

Ontvangen VDAB vacatures in horecasector

Evolutie

Het aantal VDAB vacatures stijgt tussen 2013 en 2017 met 45%. De beroepen met de meeste vacatures zijn:

- keukenmedewerker,
- polyvalent medewerker restaurant,
- kelner brasserie,
- hulpkok, en
- kelner restaurant.

Samen zijn ze in 2017 goed voor ruim 45% van alle vacatures in de horecasector.

De vacatures in de horeca bestaan uit typische horecaberoepen (e.g., kok, kelner…) en 'andere beroepen'. Deze 'andere beroepen' zijn vaak ondersteunende functies en zijn goed voor 20% van alle vacatures in de horeca. De 'andere' beroepen met de meeste vacatures zijn:

- schoonmaak- en onderhoudspersoneel,
- medewerkers bij toerisme, vrije tijd en sport, en
- verkopers

Tabel 17: Evolutie VDAB vacatures in het Normaal Economisch Circuit rechtstreeks aan VDAB gemeld in de horecasector per beroep -2013/2017-

Beroep	2013	2014	2015	2016	2017
HA3910 Keukenmedewerker	919	1 008	1 121	1 145	1 290
HA5910 Polyvalent medewerker restaurant	691	643	681	934	1 247
HA5840 Kelner brasserie	679	659	860	974	958
HA3210 Hulpkok	887	839	956	1 011	957
HA5830 Kelner restaurant	874	1 029	1 010	1 017	914
HA3120 Chef-kok	611	586	729	785	672
HA1310 Hotelreceptionist	406	384	443	470	609
HA5990 Hulpkelner	447	505	589	560	503
HA3990 Afwasser	320	397	409	379	437
HA5820 Barman	338	398	352	438	381
HA1990 Kamerjongen Kamermeisje	207	263	246	268	368
HA5110 Maître d'hôtel	74	83	109	160	194
HA1110 Manager hotel restaurant	40	65	89	104	189
HA3125 Chef-kok grootkeuken	22	36	80	98	143
HA1910 Polyvalent hotelmedewerker	9	20	59	96	142
HA1115 Verantwoordelijke hotel restaurant	10	9	98	138	135
HA3215 Hulpkok grootkeuken	31	79	101	96	104
HA1130 Verantwoordelijke kamerpersoneel	3	24	21	93	89
HA3810 Pizzabakker	21	29	27	58	51
HA5120 Uitbater café/brasserie	21	32	30	62	32
HA5810 Wijnkelner	6	8	11	6	12
HA1320 Onthaalmedewerker hotel	15	14	9	14	12
HA1210 Hotelconciërge	11	5	11	10	10
HA3811 Wafel- en pannenkoekenbakker	1	1	0	2	3
HA3115 Verantwoordelijke grootkeuken	4	3	1	4	2
Nace 55 - Andere beroepen	1 514	1 662	2 277	2 285	2 409
Totaal	**8 161**	**8 781**	**10 319**	**11 207**	**11 863**

Bron: VDAB (2018)
Bewerking: Guidea

De tabel hiernaast toont het aantal ontvangen vacatures per beroep binnen de horeca (NACE 2003 code 55). De vacatures voor horecapersoneel in niet-horecabedrijven zitten hier niet bij. Zo zijn er in 2017 nog meer dan 3.000 vacatures voor horecaberoepen in andere sectoren dan de horecasector.

Knelpuntenberoepenlijst horeca 2019

Tabel 17 toont de knelpuntberoepen in horeca (VDAB, 2019c). Een beroep heeft een knelpuntkarakter als er sprake is van:

een kwantitatief tekort aan arbeidskrachten:

- er is geen aanbod in het onderwijs of er is te weinig uitstroom uit bepaalde studierichtingen;
- de deeltijds werkenden zijn niet beschikbaar voor een voltijdse job

een kwalitatief tekort aan arbeidskrachten:

- er zijn voldoende werkzoekenden, maar er is een tekort aan vakbekwame mensen;
- er zijn voldoende werkzoekenden, maar er is een tekort aan mensen met ervaring of met bijkomende specifieke kennis (bv. bepaalde technieken of machines) of met bepaalde eigenschappen (bv. kennis van techniek en commerciële vaardigheden, zelfstandig kunnen werken, nauwgezet kunnen werken, leiding kunnen geven, communicatieve vaardigheden).

specifieke arbeidsomstandigheden:

- er zijn voldoende werkzoekenden maar omwille van specifieke arbeidsomstandigheden stellen ze zich niet beschikbaar voor vacatures (werken in ploegen, loon, ongezond of zwaar fysisch werk, stress, atypisch statuut, …).

Tabel 18: Knelpuntberoepenlijst horeca -2019-

BEROEP	Oorzaak knelpuntkarakter			
	Statistisch zwaar knelpunt-beroep	Kwantitatief	Kwalitatief	Specifieke arbeids-omstandigheden
Keukenpersoneel				
Chef-kok grootkeuken		✓	✓	✓
Chef-kok		✓	✓	✓
Hulpkok			✓	✓
Keukenmedewerker			✓	✓
Zaalpersoneel				
Kelner brasserie			✓	✓
Maître d'hôtel			✓	✓
Kelner restaurant			✓	✓
Hulpkelner			✓	✓
Barman			✓	✓

Bron: VDAB (2019c)
Bewerking door Guidea

VDAB bepaalt de knelpuntberoepen door de statistische analyse van de bij hen gemelde vacatures te combineren met kwalitatieve informatie vanuit sectororganisaties en VDAB experten. Daarnaast geeft VDAB ook een indicatie van een statistisch zwaar knelpuntberoep. Om deze af te bakenen gebruiken ze een strengere selectie op basis van statistische indicatoren zoals bijvoorbeeld minimum aantal jobs, vervullingspercentage en spanningsindicator. Dit jaar zijn er geen statistisch zware horecaberoepen in de lijst.

Er staan negen horecaberoepen op de knelpuntberoepenlijst van januari 2019. Daarvan zijn er vier beroepen keukenpersoneel en vijf beroepen zaalpersoneel. Het enige beroep dat is toegevoegd aan de lijst van dit jaar is keukenmedewerker. De overige knelpuntberoepen blijven hetzelfde. Net als vorig jaar staat er geen hotelpersoneel in de lijst. Chef-kok en chef-kok grootkeuken hebben zowel door kwantitatief, kwalitatief als door specifieke arbeidsomstandigheden een knelpuntkarakter. Meer info is te vinden in de studie knelpuntberoepen 2019 (VDAB, 2019c).

Werkbaarheid

Wanneer is werk werkbaar? Waaraan moet werk voldoen om te kunnen spreken van werkbaar werk?

De Stichting Innovatie & Arbeid (2017) definieert werkbaar werk als werk dat:

- niet teveel stress oplevert,
- motiverend is,
- voldoende leerkansen biedt, en
- een evenwichtige werk-privé balans mogelijk maakt.

Werkbaar werk is een belangrijke voorwaarde voor de duurzame inzetbaarheid van personen. Wie meer werkbaar werk heeft, heeft meer plezier in het werk, leert meer, is minder vaak ziek en blijft langer aan de slag. Iedereen, ongeacht leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, … dient zich goed te voelen op de werkplek (Stichting Innovatie en Arbeid, 2017).

De horeca is een erg mobiele sector. Jaarlijks vertrekken er heel wat werknemers uit de sector. Er komen ook werknemers uit andere sectoren bij of werknemers wisselen van werkgever binnen de sector. Daarom is het erg belangrijk dat de sector inzet op werkbaar werk. Een job die werkbaar is, zorgt voor betrokken en enthousiaste werknemers die loyaal zijn aan hun werkgever én aan de sector (Guidea, 2016).

Sinds 2004 meet de Stichting Arbeid en Innovatie driejaarlijks de werkbaarheid of de kwaliteit van de jobs van werknemers en zelfstandige ondernemers in Vlaanderen. Via deze werkbaarheidsmonitor meten ze de mate van werkbare jobs op de Vlaamse arbeidsmarkt in het algemeen en in de individuele sectoren. Dit laat toe om te vergelijken hoe de horeca het qua werkbaar werk doet in vergelijking met de arbeidsmarkt in het algemeen (Stichting Innovatie en Arbeid, 2017).

De werkbaarheidsmonitor 2016 toont dat de horeca qua werkbaar werk het niet beter of slechter doet dan de Vlaamse arbeidsmarkt in het algemeen. In 2016 heeft 51% van de Vlaamse werknemers en 44% van de Vlaamse horecawerknemers een werkbare job. Dit verschil van 7% is niet statistisch significant (Stichting Innovatie en Arbeid, 2017).

Kijken we naar de specifieke kenmerken van werkbaar werk dan zien we dat de horeca het beter doet dan de Vlaamse arbeidsmarkt qua 'emotionele belasting'. Daarnaast scoort de horeca slechter dan de Vlaamse arbeidsmarkt voor (zie Tabel 8-1):

- welbevinden in het werk
- leermogelijkheden
- taakvariatie
- autonomie
- arbeidsomstandigheden

Voor de horeca is/blijft het belangrijk om na te gaan hoe men het welbevinden in het werk, de leermogelijkheden, taakvariatie, autonomie, en arbeidsomstandigheden kan verbeteren.

Tabel 19: Werkbaarheidsindicatoren en –risico's. Vergelijking horecasector/ Vlaamse arbeidsmarkt. % werknemers die dit beschouwen als problematisch -2016-*

	Horeca	Vlaamse arbeidsmarkt
Taakvariatie	43,3%	24,0%
Leermogelijkheden	38,8%	17,5%
Psychische vermoeidheid	31,1%	34,2%
Werkdruk	39,3%	36,8%
Autonomie	28,8%	19,4%
Welbevinden in het werk	31,1%	19,8%
Arbeidsomstandigheden	26,3%	14,9%
Werk-privé-balans	9,7%	12,2%
Ondersteuning directe leiding	15,0%	14,3%
Emotionele belasting	11,9%	23,0%

Bron: Stichting Innovatie en Arbeid (2017)
Bewerking door Guidea

* De horeca resultaten voor 2016 zijn gebaseerd op een (te) kleine steekproef (<200 personen). Enige voorzichtigheid is dus nodig bij de interpretatie ervan.

Bijlage

Definitie doelgroepen VDAB

Allochtonen / Migratieachtergrond

Iedereen die voldoet aan minimum één van onderstaande voorwaarden behoort tot de doelgroep allochtonen:

- een nationaliteit hebben die niet hoort tot één van de landen van de Europese Unie of IJsland, Noorwegen, Liechtenstein en Zwitserland
- een herkomst hebben die niet hoort tot één van de landen van de Europese Unie of IJsland, Noorwegen, Liechtenstein en Zwitserland

De herkomst wordt bepaald aan de hand van de historiek van nationaliteiten uit de kruispuntdatabank en gaat drie bewegingen terug!

Voorbeelden:

- iemand die zich vorig jaar heeft laten naturaliseren tot Belg, maar voorheen Chinees was, wordt beschouwd als een allochtoon.
- iemand die geadopteerd geweest is als kind, maar voorheen de Chinese nationaliteit had, wordt beschouwd als een allochtoon.
- iemand die nu Belg is, voorheen Duits, maar daarvoor Turks was, wordt beschouwd als een allochtoon

Arbeidsgehandicapten

Iedereen die voldoet aan minimum één van onderstaande voorwaarden behoort tot de doelgroep arbeidsgehandicapten:

- minstens één indicatie "arbeidshandicap" op status "bevestigd" hebben waarvan de begindatum niet in de toekomst ligt en de einddatum nog niet verstreken is
- het hoogste studieniveau is buitengewoon lager onderwijs of buitengewoon secundair onderwijs
- de BUSO-studies niet afgerond hebben én hoogste studieniveau is lager onderwijs, eerste graad secundair, deeltijds beroepsonderwijs of tweede graad beroepssecundair.

Kortgeschoolden

Alle personen van wie het hoogst behaalde diploma één van de volgende is, horen tot de doelgroep kortgeschoolden:

- getuigschrift van het lager onderwijs,
- getuigschrift van de tweede graad van het algemeen-, technisch-, kunst- of beroeps secundair onderwijs (ASO/TSO/KSO/BSO),
- getuigschrift deeltijds beroepssecundair onderwijs,
- getuigschrift leertijd (middenstandsopleiding), of
- diploma of getuigschrift aan een buitenlandse instelling dat hier niet erkend is.

Ouderen

Iedereen die 55 jaar is of ouder, hoort tot de doelgroep ouderen.

Bronnen

Departement Werk en Sociale Economie. (2019). Persoonlijke communicatie.

DWH Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming KSZ. (2018). Geraadpleegd via https://dwh-live.bcss.fgov.be/nl/dwh/dwh_page/content/websites/datawarehouse/menu/webtoepassing-globale-cijfers.html

DynaM-dataset, Rijksdienst voor Sociale Zekerheid en HIVA – KU Leuven. (2019). Geraadpleegd via https://www.dynamstat.be/nl/cijfers/

Federgon. (2019). Persoonlijke communicatie.

Nationale Bank België. (2019). Geraadpleegd via https://www.nbb.be

Rijksdienst voor Sociale Zekerheid. (2019a). Persoonlijke communicatie.

Rijksdienst voor Sociale Zekerheid. (2019b). Geraadpleegd via https://www.rsz.fgov.be/nl/statistieken/onlinestatistieken/aanvullende-jaarstatistiek-over-de-studentenarbeid

Rijksdienst voor Sociale Zekerheid. (2019c). Geraadpleegd via https://www.rsz.fgov.be/nl/statistieken/onlinestatistieken/evolutie-van-de-arbeidsplaatsen-naar-paritair-comite

Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen. (2018). Persoonlijke communicatie.

Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium). (2018a). BTW-plichtige ondernemingen. Geraadpleegd via https://statbel.fgov.be/nl/themas/ondernemingen/btw-plichtige-ondernemingen/jaarevolutie-van-de-btw-plichtige-ondernemingen

Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium). (2018b). Persoonlijke communicatie.

Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium). (2019a). Consumptieprijzen. Geraadpleegd via https://statbel.fgov.be/nl/themas/consumptieprijsindex

Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium). (2019b). Persoonlijke communicatie.

Stichting Arbeid en Innovatie. (2017).

Vlaamse Werkbaarheidsmonitor 2016 - werknemers. Geraadpleegd via http://www.serv.be/stichting/publicatie/vlaamse-werkbaarheidsmonitor-2016-werknemers

Steunpunt Werk. (2019). Persoonlijke communicatie

VDAB. (2018). Persoonlijke communicatie.

VDAB. (2019a). Arvastat. Basisstatistieken. Geraadpleegd via https://arvastat.vdab.be/arvastat_basisstatistieken_werkloosheid.html

VDAB. (2019b). Arvastat. Detailtabellen. Geraadpleegd via https://arvastat.vdab.be/arvastat_detailtabellen_werkloosheid.html

VDAB. (2019c). Knelpuntberoepenlijst. Geraadpleegd via https://www.vdab.be/trends/vacatureanalyse.shtml

www.guidea.be